

Mellakoihin vai mellakkoihin?

Yleiskielemme eräiden taivutushorjuvuuksien taustaa

1

Setälän Suomen kieliopissa esitettiin astevaihtelusääntöihin on teoksen ensimmäisestä, v. 1898 ilmestyneestä painoksesta lähtien kuulunut kohta, joka uusimmassa painoksessa v. 1948 on seuraavan asuinen (§ 32): »Heikko aste esiintyy semmoisenkin tavun alussa (edessä), joka (nykykielessä) on avoin: — — 2. Nelitavuisissa monikon partitiivi- ja genetiivimuodoissa (alkuperäisen) *i*-loppuisen diftongin edessä, esim. *kaupunki* ~ *kaupungeita*, *kaupungeiden*; *harakka* ~ *harakoita*, *-den*; *asunto* ~ *asunnoita*, *asunnoiden* (toisinaan muissakin sijoissa, esim. *asunnoihin* = *asuntoihin*).» Mielenkiintoa tässä säännössä herättää »muuta sijoja» koskeva lyhyt huomautus. Setälällä näyttää tosiaan olleen sellainen käsitys, että heikkoasteisuus esim. monikon illatiivissa olisi ainakin yleiskielen kannalta jollain lailla merkityksetön ilmiö. Siihen viittaavat selvästi myös kieliopissa esitetyt nominien taivutuskaavat (§ 91): vaikka niissä yleensä on pyritty tunnollisesti luettelemaan kaikki ajateltavissa olevat teoreettisetkin rinnakkaismuodot, ei esimerkiksianoista *aurinko*, *kaupunki* ja *ulappa* mainita muunlaisia monikon illatiiveja kuin vahva-asteiset *aurinkoihin*, *kaupunkeihin* ja *ulappoihin*. Tämä Setälän käsitys on ilmeisesti vaikuttanut myös Knut Canneliniin, joka parikymmentä vuotta myöhemmin pohti Kielioppaassaan heikko- ja vahva-asteisten asujen sopivuutta yleiskielen normeiksi. Cannelin toteaa (Kieliopas³ s. 103), että horjuntaa vahvan ja heikon asteen välillä on »lyhyeen vokaaliin päättyvien kolmitavuisien vartaloiden monikon essiivi-, illatiivi- ja komitatiivimuodoissa», esim. 1) *harakkoina* ~ *harakoina*, *nautintoina* ~ *nautinnoina*, 2) *kaupunkeihin* ~ *kaupungeihin*, *sopukkoihin* ~ *sopukoihin*, 3) *asuntoineen* ~ *asunnoineen*, *navettoineen* ~ *navetoineen*, ja jatkaa: »Heikkoasteisia muotoja — etenkin *-kko-* ja *-nto-*loppuisien sanojen paradigmeissa — tavataan m.m. Savon murteessa ja useilla kirjailijoilla (esim. Aholla). Yleisempinä esiintyvät kirjakielessä kuitenkin vahva-asteiset muodot (vrt. Setälä, Suomen kieliopp. 32 §, 2), jotavastoin partitiivi- ja genetiivimuodot ovat yleiskielessäkin heikkoasteisina käytännössä (*harakoita*, *kaupungeita*; pyrin-

nöiden, vahingoiden).» Cannelinin näin luomalle pohjalle on vuorostaan rakentanut E. A. Saarimaa. Huonoa ja hyvää suomea -teoksessaan (s. 18) hän kirjoittaa: »Itämurteissa esiintyy sellaisia heikkoasteisia muotoja kuin *harakoina, punakoina, mellakoihin, sopukoihin, pyrinnoineen*. Juhani Aho käytti niitä ja viime aikoina sellaisia on ruvennut yhä enemmän näkymään. Niitä ei ole kuitenkaan syytä koteuttaa yleiskieleen, vaan käytettäköön siinä vahva-asteisia muotoja *harakkoina, punakkoina, mellakoihin, sopukoihin, pyrintöineen*.» Samalla lailla asia esitetään myöhemmin myös Saarimaan Kielenoppaassa (3. painos, s. 24). Varsinaisia perusteluja esittämättä on yleiskielemme muutaman vuosikymmenen kuluessa siten kehitetty taivutusopillinen normi, jonka periaatteellisesti pitäisi sitoa kaikkia kielenkäyttäjiä mutta jota toisaalta myönnettäneen varsin yleisesti rikottavan. Aikomukseni ei ole seuraavassa ryhtyä punnitsemaan tuon normin tarkoituksenmukaisuutta, sen sijaan haluaisin luoda hiukan taustaa nykykielessä ilmenevän horjuvuuden ymmärtämiseksi. Lyhyt katsaus kansankielen suhteisiin on siksi paikallaan.

Artturi Kannisto lienee ensimmäinen tutkija, joka on selväsanaisesti kiinnittänyt huomiota tämäntyyppisten heikkoasteisten mon. illatiivi-, komitatiivi- ja essiivimuotojen esiintymiseen kansanmurteissa: v. 1897 ilmestyneessä Urjalan, Kylmäkosken ja Akaan murteen tutkimuksessaan (s. 63) hän luettelee edustavan valikoiman sellaisia heikkoasteisia muotoja kuin ill. *tallukoihin, vasikoihin, kalikoihin, talikoihin, päälüköihin, permannoihin*, kom. *tallukoinensa, vasikoinensa* jne., ess. *tallukoina, vasikoina* jne. Tällaiset muodot eivät suinkaan rajoitu pelkästään Kanniston kuvaamiin perihämäläismurteisiin. Odotuksenmukaista on ensinnäkin, että niitä tavataan lounais- ja alasaatavakuntalais murteissa, joissa *i*-loppuisen diftongin edellä on yleensäkin heikko aste, esim. ill. Raum *elukoihinki* (Ojansuu, LMÄH I 92), Loi *asunnoihin* (Ikola II 170), Keikyä *navetoihin* (Virtaranta I 37, 254); kom. Loi Hui *vasikoinens* (Ikola II 170). Eri puolilta hämäläis murteita (ja niitä luoteessa rajoittavista Porin seudun murteista) voidaan mainita Kanniston esittämien lisäksi seuraavat tapaukset: ill. Tyrvää Kark *navetoihin*, Suoni *vasikoihin*, HKYr *rapakoihin*, Ika *asunnoihin*, Jämi *navetoihin*, Siikai *elukoihin*, Ahl *avennoihin* (Virtaranta I 254), Erä *laatikoihim pessään* (HKM 305), VesL *silmukoihin*, Oriv *urakoihin* (Virtaranta I 254), Tot Lempä *ihmisasunnoihin* (Virtaranta I 37), Tuul *kievikoihij joka* (HKM 144), kaakkoishäm. murteet *elukoihin ~ elukoihi' ~ elukoih*, Nas myös *elukoi* (Lindén I 113); kom. Park Karv Virr VesL *vasiko:inensa*, Jok *vasikoinens* (Virtaranta II 730), Hauh *tallukoinen* (HKM 124). Kaakkois murteista on poiminnossani tietoja vain Luoteis-Laatokan rannikolta, jossa esim. ill. Jaak *lahukoihe* 'lahdelmiin' (SKM II 346), Pari *marikoihe, vallatuihe* (maist. Heikki Leskisen ilmoitus); ess. Pari *lepikoina, vasikoina* (Heikki Leskisen ilm.). Savolais murteissa ill. *puulukoihen t.*

-hin (Kettunen, Vir. 1949 s. 70), KarP sammakoihen (Turunen 67), Nmes harakoe|hin t. -hen, navetoihin (Reijonen 25), RauV savotoehen (SKM II 55), Konn pohjukoehe (SKM II 178), Hir avannoihi (Hyyryläinen 38), Sys navetoihisa, Luh avennoihi (omia muistiinp.), Ver harakoihen (Kettunen, Metsäsuom. 38); kom. Nmes mansikoeneen, navetoeneen, kepakoeneen (Reijonen 26, 28), Lep tarakoe-
neen (SKM II 37), Juv palikoenee (Tarkiainen 90), Luh vasikoinee (oma muistiinp.);
ess. Nmes mansikoena (Reijonen 26, 28). Aineisto jakautuu siksi tasaisesti useim-
pien päämurteistojen kesken, että saattaa kysyä, onko vastaavilla vahva-
asteisilla muodoilla ollenkaan pohjaa kansankielessä. Niitäkin sentään tavat-
taneen, vaikka odottamattoman niukasti. Muutamien jäljempänä esitettävien
erikoistapausten lisäksi on poimintoihini osunut vain seuraavat luotettavat
tiedot vahva-asteisista illatiiveista: Etelä-Pohjanmaalla rapakkoohi(n), harak-
koohi(n) (Laurosela I 150), Hai avantoihin (Urho Tuomola), Suod asuntoihin
(Virtaranta I 254; siis varsin yksinäinen poikkeus hämäläismurteiden yleisestä
kannasta); suomen murteiden ulkopuolelta: itäkarj.-murt. harakkoih (Ojansuu,
KAÄH 141, 146). Sellaiset peräpohjalaiset muodot kuin Tornion murteiston
kalikhoin, krönikhöin (Airila 143) eivät tietenkään kelpaa todisteeksi puoleen
enempää kuin toiseen (lähtömuoto joko *kalikoihin tai *kalikkoihin). Vahva-
asteiset komitatiivimuodot jäävät niin ikään muutaman hajatapauksen varaan:
Loi MetM vasikkoinens (Ikola II 170), Ylän vasikkoinens, Ypä vasikkoinens (Ikola
II 171), Lempä va-sikko:inensa (Virtaranta II 730); sitä vastoin on aihetta
suhtautua epäillen sellaisiin vanhojen murretutkimusten taivutustaulukoissa
esitettyihin muotoihin kuin Hir kom. avantoine, ess. avantoina (Hyyryläinen 38),
»Pohjois-Häme» (= Keski-Suomi) kom. asuntoeneen, ess. asuntoena (Grotenfelt
337).

Jo heikkoasteisten mon. ill.-, kom.- ja ess.-muotojen laaja levinneisyys mur-
teissa oikeuttaa päättelemään, että kyseessä on verraten vanha äännepiirre,
ja tätä päätelmää tukevat eräät muut, äännehistoriallisessa kirjallisuudessa
vanhastaan mainitut tapausryhmät, jotka samoin osoittavat heikkoa astetta
kolmannen tavun *i*-loppuisen diftongin edellä (vrt. Setälä, YSÄH 53; Haku-
linen, SKRK I 57). Riidattomia tämänlaatuisia tapauksia on siksi paljon, että
näyttää olevan täysi syy pitää heikkoasteisuutta ainakin suomen kannalta
äänneläillisenä; sikäli kuin vahva-asteisuutta nykyään esiintyy, se on aina
vaivattomasti selitettävissä analogiseksi. Mon. ill.-, kom.- ja ess.-muotojen
lisäksi voidaan erottaa seuraavat muotoryhmät, joiden avonaisessa kolmannessa
tavussa on tai on ollut *i*-loppuinen diftongi ja joissa heikko aste siten on odo-
tuksenmukainen.

1. Nelitavuiset mon. partitiivimuodot (tyyppi *harakoita*). Heikkoasteiset
muodot tavallisia melkein kaikissa murteissa. Esim. lounaismurteet: PyhR
harakoit(a-) (Saini Laurikkala) | Ala-Satakunta: *elükoita, synnyñnöitä, hakätuita*

(Ikola I 30) | hämäläismurteet ja Porin seutu: Kark räätiköitä, asunnoita, Suoni hakatuita, opinnoita, Mou elikoita, navetoita, Lavi elukoita, palkinnoita, HKYr olennoita, Ika asutuita, KanP permannoita, Siikai olennoita, veistetyitä (Virtaranta I 37), Virr asunnoita, Ruov veistetyitä, Tot synnynnöitä (Virtaranta II 728), Län tartunnoita (HKM 353—354), Sah mullikoita (SKM I 195), KanA avennoita (J. Pajula), Pälkä hakokalikoita (HKM 194), Tuul laatikoit (HKM 147), Lam värjätyit (SES 420), Pad tutkinnoit (SKM I 213), Asi asunnoit (SES 310), Myr pualakoit (SM I 74), Iit Kym avennoit (Aino Oksanen, V. Tala), Vla poltetuit (SKM I 255) | kaakkoismurteet: Säck elukoitakiin (SKM II 236), Pari elannoita, asutuita (Heikki Leskisen ilm.) | savolaismurteet: Kite lätäköitä (SKM II 110), Valt mytsyköetä (SKM II 151), RisJ hankihühannoita (T. Luosto), SuoS vahingoeta (Koponen 39), Iis harakoeta (SKM II 85), PyhOl lotukoeta (SKM II 89), Juv asunnoeta, suenkorenoeta (Tarkiainen 90), Lemi avannoita (V. Ruoppila), Hir kerityitä (Hyyryläinen 33), Hart avennoita (oma muistiinp.), Luh ometoita, vahingoita (Laaksovirta 133), Jäms tervatuita, KosP kiviköitä, vahingoita, uskonnoita (omia muistiinp.), Petä paistetuita (SES 113), Kong avannoeta (Helmi Helminen), Ver harakoita, neulutuita (Kettunen, Metsäsuom. 9, 83), avannoita (Maija Juvas) | Etelä-Pohjanmaa: kurikoota, vahingoota, siunatuuta, käännettytä (Laurosela I 12) | Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa: Lappa itikoita (SKM I 367), Toho elukoita (SKM I 384), Niv mansikoeta (Vilkuna 43), Rev vatukoita (SKM I 415), Uta asunnoeta (J. Kemilä), PohP harakoita, kivikoita (Vennola 35) | Peräpohjola: Tornion murt. avènoita, hakätuita (Airila 99), Jyy kurmuikoita (Rapola, Vir. 1939 s. 488).

Paras osoitus heikon asteen suhteellisesta alkuperäisyydestä on se, että sikäli kuin vahva-asteisia muotoja murteissa ylimalkaan tavataan, ne ovat säännöllisesti tyyppiä *harakkoja*, ts. siis selviä analogiamuodosteita, jotka nojautuvat äännelailliseen kolmitavuiseen tyyppiin *akkoja*. Tyyppi **harakkoita* sitä vastoin on kaikille suomen murteille tuntematon.¹ Yksinomaisia näyttävät *harakkoja*-tyyppiset analogiamuodot olevan suurimmassa osassa kaakkoismurteita, esim. Koiv rivakkoi, Kive mantsikkoi, ValJ vasikkoi, Muol piirakkoi (Ruoppila, ÄMÄH 140), VuoR tunnettui (SM I 266), Rautu kauraviisikkoi (SM I 259), Käk matikkoi (SKM II 317), Tyrö räpökköi 'tilkkuja' (SKM II 308), Koprina veslotokkoi (Virtaranta, Vir. 1953 s. 394), Tyt mantsikkoi (Äimä 41), Lava avantoi (V. Rikkonen), mutta äännelaillisen edustuksen lomassa niitä tavataan muuallakin. Eeva Lindénin mukaan (I 4) tyyppi *harakkoi* on tuttu kaakkoishämäläisten murteiden Porvoon ryhmässä (Porn Asko Porv) — huom. myös Porn *elukkoja* (SM I 72) —, ja Laurosela (I 12) mainitsee

¹ Olen huomannut siitä vain yhden esimerkin: Lemillä Veikko Ruoppilan mukaan *avanto*-sanana mon.part. kuuluu joko *avantoja* tai *avantoi(a)* tai *avannoita*. Keskimmäinen muoto on epäilemättä myöhäinen kontaminoituma, jonka tekijöinä ovat olleet murteen äännelaillinen *avannoita* ja analoginen *avantoja*.

Etelä-Pohjanmaan murrealueen »keskiosissa» (Laih Ilm ym.) käytettävän sellaisia analogiamuotoja kuin *tarikkoja, vahinkoja, siunattuja, kynnetyjä*. Seuraava poimielma osoittanee, että ainakin sporadisesti samaa analogiatendenssiä saattaa ilmetä eri puolilla kielialuetta: Sam *avento* (K. Nyman v. 1901), Kuru *asuntoja* (Virtaranta II 728), Län *olentoja* (HKM 356), Kym *aven/toi ~ -too* (V. Tala), Sys *moalattuja* (SKM II 214), Hir *kerittyjä, avantoja, vahinkoja* (Hyryläinen 33), KanN Lemi *avantoja* (O. Kuitunen, V. Ruoppila), Niv *asuntoja* (K. Vilkuna), Ii *mustikkoja, puolukkoja* (Laherma 35), Uta Rov *aventoja* (J. Kemilä, O. Artimo), Rov *ristittyjä, sivakkoja* (Cannelin 60). — Omana ryhmänään ansaitsevat maininnan *harakkoja* (resp. *harakoi*) -tyyppiset heikkoasteiset analogiamuodot, joita tavataan lounaismurteissa ja Länsi-Uudellamaalla, suurimmassa osassa kaakkoishämäläisiä murteita sekä Kemin murteiston pohjoisosissa, esim. Hin *tupakei* (SKM I 14), Kus *klinkatui* (SKM I 25), Naa *mansiko* (Ojansuu, LMÄH I 209), Myn *ahvenoi* 'avantoja' (Anna Rekola), Pern *riivatui* (SKM I 52), Num *sinikoi* (oma muistiinp.); kaakkoishäm. murteet *harakoi* (Lindén I 4); Kemin murt. *sivakkoja, elukkoja, mustikkoja* (Cannelin 60); yksinäinen lisätapaus: Joutse *kannikoi* (Ruoppila, EKMO 29). Lounais-suomalaisissa tapauksissa on heikko aste tietenkin kaikin puolin odotuksenmukainen, muut tapaukset taas selittyvät siten, että vartalon perinnäinen heikkoasteisuus on jäänyt ennalleen, vaikka pääte onkin vaihtunut kolmitavuisten partitiivimuotojen mallin mukaiseksi.

Suomen murteiden ulkopuolelta ei ole paljonkaan todistusainesta, jota voisi pitää kriteerinä heikkoasteisuuden ikää selviteltäessä. Useimmissa itäkarjalaismurteissa, Soikkolan inkeroisurmteessa ja vatjassa käytetään *harakkoja*-tyyppisiä analogiamuotoja, joiden vahva-asteisuus voi teoriassa olla yhtä hyvin alkuperäistä kuin *akkoja*-tyyppin analogiaa, esim. itäkarjalaismurteet: Kie VuoN *vi!šikköjä, korentoja* (H. Pukki, Y. Pirhonen), Ruk *vihandoja* (N. Kiirikki), Soutojärvi *harakkoi*, Roikonniemi *mužikkoi*, Selki *harakkoja* (dos. Pertti Virtarannan ilmoitus), KorS *vazikkoi* (U. Brander), Suoj *vihandoi* (E. V. Ahtia), Salmi *kivikköi* (L. Kujala); erikseen huom. sellaiset *loi*-tunnukset muodot kuin Soutojärvi *palmikkoloi* (dos. Virtarannan ilm.), Suoj SääJ Nje-Riip *kivikkölöi* (E. V. Ahtia) | Soikkola *mantšikkoja, vazikkoja* (A. Sovijärvi) | vatj. *mutukkoi* 'putukaid' (Ariste, Vadja keele grammatika 25); Joenperä (Tsvetkov) *musikkoi* (sanasta *musik̄ ~ musikko* 'mustik'), *nōrikkoi(t)* (sanasta *nōrik̄* 'neidis; mörs'), joihin vrt. saman murteen taivutussuhdetta *paako* 'näsü': mon. part. *paakoi(t)*. Todistusvoimaisempia voisivat olla sellaiset pohjoisimmista itäkarjalaismurteista merkityt vahva-asteiset tapaukset kuin Kie *mansikkoita, kivikköitä, vi!šikköitä* (H. Pukki), VuoN *vasikkoita* (Y. Pirhonen), mutta niidenkin tulkinnessa on muistettava se mahdollisuus, että vahva aste perustuisi myöhäiseen uudennukseen (huom. samojen murteiden vahva-

asteinen tyyppi *vi.#šikköjä*). — Ainoat suomen ulkopuolelta tavatut heikkoasteiset esimerkit ovat lyydiläismurteista, joissa Kujolan sanakirjan mukaan käytetään sellaisia monikon partitiiveja kuin *koivikoid* (vrt. yks. part. *koivikkod*), *kufikoid*, *vi.#šikoid*. Näiden tapausten iästä ja mahdollisesta yhteydestä suomen murteissa tavattuun heikkoasteisuuteen on ennenaikaista lausua mitään varmaa. Riittänee toteamus, että puhtaasti lyydiläismurteiden kannalta muodot ovat täysin odotuksenmukaisia — lyydissä hän geminaattaklusiilit ovat *i*-loppuisen diftongin edellä säännöllisesti heikossa asteessa tavuasemasta riippumatta, esim. mon. part. *ukoid* (: yks. part. *ukkod*).

2. Nelitavuiset monikon genetiivimuodot (tyyppi *harakoiden*). Useissa murteissa käytetään tämän tyyppin sijasta joko yksikkövartaloon pohjautuvaa *harakkain*-tyyppiä tai sellaisia analogiamuotoja kuin *harakoitten*, *harakoiten*. Tyyppin puhtaiden edustajien levinneisyys jää siten melkoista pienemmäksi kuin *harakoita*-tyyppisten partitiivien. Esim. hämäläismurteet: Park *asunnoilen*, Kih Karv HonJ *asunnoiren* (Virtaranta I 155), kaakkoishäm. murteiden Iitin ja Porvoon ryhmä *harakoi/len*, *-ren* (Lindén I 73), Sip *pirnatuilem päälle* (SKM I 270), Vla *permannoilen* (SM I 104) | kaakkoismurteet: Pari *asunnoihe*, *sammakoihe*, *aprakoihem maksu* (Heikki Leskisen ilm.) | savolaismurteet: Kiih *haraköihe(n)* (R. E. Nirvi), Puo *mustikoejen* (SKM II 162), Maan *harakoehe(n)* (A. Rytkönen), RanS *elukoihe* (SKM II 22), Hir *kerityije(n)* (Hyyryläinen 34), Jäms *avennoije(n)* (Selma Patajoki), KorL-Muura *navetoijen* (SES 253), Han *kalikoehen* (SKM II 180), Kong *avannoeh(e)n* (Helmi Helminen), SaaJ *avannoijen* (K. V. Rauhala), Ver *vasikoijen* (Kettunen, Metsäsuom. 19) | Etelä-Pohjanmaa: *männikkööre(n)*, *tarikoore(n)*, *talikoore(n)* (Laurosela I 109) | Peräpohjola: Kemin murt. *karitoijen*, *elukoijen*, *tapetuijen* (Cannelin 26, 59). Mon. partitiivin ja genetiivin edustuksen yhdensuuntaisuutta osoittavat havainnollisesti *harakkojen*-tyyppiset vahva-asteiset analogiamuodot (malli: kolmitavuinen tyyppi *akkojen*), joita tavataan yksinomaisina suurimmassa osassa kaakkoismurteita ja äänneläillisen edustuksen ohella muuallakin, esim. kaakkoismurteet: UusVI *lepikkoi niittu*, Kive *elukoi* (Ruoppila, ÄMÄH 185, 186), Koprina *jääkilikkoim pääl* (Virtaranta, Vir. 1953 s. 402) | muualta: Kite *avantoen* (Eeva Koponen), Nmes *harakkoen*, *navettoen* (Reijonen 24), KosP *kivikköjen* (oma muistiinp.), Etelä-Pohjanmaa *männikköje(n)*, *tarikkoje(n)*, *talikkoje(n)*, *hoirettuje*, *täytettyje* (Laurosela I 108, 109). Heikkoasteisen *harakkojen*-tyypin esiintyminen sitä vastoin näyttää olevan aivan satunnaista, esim. Iit *avennojen* (Aino Oksanen), Juv *harakoi* (~ *harakoihe*; A. Inkilä). Selitykseksi vrt. edellä partitiivityypistä *harakaja* sanottua.

Ulkopuolella suomen murteiden ovat suhteet aivan rinnakkaiset partitiivimuotojen edustukselle. Analoginen tyyppi *harakkojen* on siten vallalla itä-karjalaismurteissa, Soikkolan inkeroismurteessa ja Joenperän vajassa, esim.

itäkarj.-murteet: Kie Vuon *vi.tšikköjen, korentojen* (H. Pukki, Y. Pirhonen), Ruk *vihandojen* (N. Kiiirikki), Soutojärvi *harakkoin* (dos. Virtarannan ilm.), KorS *vazikkoin* (U. Brander), Suoj *vihandoin* (E. V. Ahtia), Salm *kivikköin* (L. Kujala); *loi*-tunnuksisia muotoja: Suoj SääJ Nje-Riip *kivikköloin* (E. V. Ahtia) | Soikkola *mantšikkoin, vazikkoin* | Joenperä *musikkoje, nörikkoje*. Tämän rinnalla elää pohjoisimmissa itäkarjalaismurteissa pääteainekseltaan alkuperäisempi tyyppi Kie *manšikkoijen, kivikköijen, Vuon vasikköijen*.

3. Nelitavuiset *-inen*-loppuiset nominit (tyyppi *kasvannainen, kivikoinen*). Nykymurteissa tavataan sekä heikkoasteisuutta että analogista vahva-asteisuutta; heikko aste on yleensä pitänyt parhaiten puoliaan tapauksissa, joissa johdoksen rinnalla ei ole ollut siihen helposti assosioituvaa kantasanaa. Siten sellaiset johdokset kuin *erikoinen, erityinen, omituinen, vakituinen* ovat sekä yleiskielessä että murteissa poikkeuksettomasti heikkoasteisia, kun taas *kivikkoinen* (*kivikko + -inen!*) esiintyy vahva-asteisena yleiskielessä ja eräissä murteissakin (esim. Porn Säck). Sikäli kuin vähänlaisen aineiston perusteella voi päätellä, ovat kansankielessä kuitenkin tavallisia myös heikkoasteiset *kivikoinen* (Tyrvää Kark Suoni Mou, ks. Virtaranta I 52), *kiviköinen* (Jäms, oma muistiinp.), *kivikoene(n)* (KanN Kong). Deverbaalisten *-nnainen ~ -ntainen* -nomien edustus murteissa osoittautuu epäyhtenäiseksi. Esim. *kasvannainen*, joka näyttää olevan kansanomainen sana ainakin hämäläismurteissa (merkityksenä 'puun vuosikasvain'), kaikissa itämurteissa ja Peräpohjolassa, on melkein koko levinneisyysalueellaan heikkoasteinen (*kasvantainen* merkitty vain Hol Tyt UusVI Hie InkV Ver); sitä vastoin *punonnainen* tunnetaan heikkoasteisena parhaastaan vain Päijät-Hämeen, Etelä-Savon ja Joensuun Karjalan käsittävällä vyöhykkeellä, vahva-asteisena (*punontainen*) taas Keski-Suomessa, Pohjois-Savossa, Pielisen seuduilla, Kainuussa ja suuressa osassa kaakkoismurteita. — Varmaan tuntuvimmat alueenvaltauksensa on vahva aste tehnyt Suomenlahden rannikkoa saartavissa kaakkoismurteissa, joissa ovat tavallisia sellaisetkin muodot kuin UusVI *konnikkaine*, Koiv *sittasonnikkaine*, Tyrö *nuorukkaine* (Ruopila, ÄMÄH 52), Rosona *hienočkaiset* (Mägiste 93), Tyt *köhnykkäine* (Äimä 33).

Itäkarjalaismurteissa, inkeroismurteessa ja vatjassa tämäntyyppiset sanat ovat yleensä vahva-asteisia, esim. itäkarj.-murteet: Selki *mandšikkane* 'ahomansikka' (A. Ojajärvi), Tver *manšikkane* (K. F. Karjalainen), Suoj *nuorukkaini* 'aivan nuori', *vazikkaini*, SääJ *nuorukkaine, vazikkaine*, Nje-Riip *vazikkaine* (E. V. Ahtia) | Soikkola *mantšikkain* | vatj. *rahvukkeizev* 'ihmiset', *ätikkeizev* 'rokonarvet' (Kettunen, VaKÄH 74). Kuitenkin itäkarjalaismurteista on merkitty myös sellaisia heikkoasteisia tapauksia kuin Kie *nuorukaini* 'nuori (2—3 vuoden vanha) lehmä', Uht *omituini*, Sui *omituine* 'oma' (< ? sm.), Ilo *kazvannaini*, Tun *kazvannaini* 'kasvannainen, syytä'. Lyydiläismurteissa odo-

tuksenmukaisesti heikkoa astetta: Tiutia *hienokaiñe* 'hyvin pieni, ohut, hieno', Suununsuu *kuñikaiñe* 'pieni puunuija'.

4. Vartaloltaan kolmitavuiset *-oi-*, *-öi-*verbit (tyyppi *kurikoida*, *isännöidä*). Heikkoasteisuus melkein yksinomaista kaikissa murteissa, joissa tämä verbi-tyyppi tavataan — sen levinneisyydestä ja suhteesta rinnakkaistyyppiin *kurikoi/ta* : *-tsee* ks. Rapola, *i-*lopp. dift. 98—102. Ainoat vahva-asteiset poikkeukset tunnetaan eräistä kaakkoismurteista, esim. Säck *isäntöijä* (V. Rikkonen), UusVI *emäntöijä*, ValJ *emantoi* (Ruoppila, ÄMÄH 45), Rautu *emantoimas* (SM I 258). — Suomen ulkopuolella heikkoasteisuutta on paitsi lyydiläismurteissa (*kazakoida* 'palvella renkinä') myös kaikissa itäkarjalaismurteissa, esim. *kasakoija* ~ *kazakoija* ~ *kažakoija* (eri tahoilla), Uht *isännöijä*, Ruk *izännöijä* (Salmassa odotuksenmukaisesti *izändöijä*). Soikkolan inkeroismurteessa tyyppi on kokonaan mukautunut kaksitavuisen *-oi-*verbien edustukseen, esim. *hallikkoja* 'hallita', *rõmikkoja* 'ryömiä' (Sovijärvi 61).

5. Kolmitavuiset *-ei-*nominit (tyyppi *mansike* < **mansikkei* lehmännimi, *kasvate* < **kasvañtei*). Tämä läsimurteinen johdostyyppi on melkein koko levinneisyysalueellaan vaihtelemattomasti heikkoasteinen, ks. Rapola, *i-*lopp. dift. 73—75; Ikola I 291; Lindén II 106; Virtaranta I 48, II 737—738. Vahva-asteinen *mansikke* (: *mansiken*) on merkitty vain muutamista alueen itäisistä rajapitäjistä (Heino Nas Orim, ks. Lindén II 106), heikkoasteisen *mansike*-tyypin ohella sitä paitsi Tuuloksen eteläosasta (Virtaranta II 738). — Vatjassa vahva aste: *musikke* 'musta lehmä, mustikki', *vallikke* 'valkoinen lehmä' (Kettunen, VaKÄH 164).

Itämurteissa tätä tyyppiä vastaa vahva-asteinen *mansikki*, jonka monoftonginen *i* saattaa perustua jo kantasuomalaiseen *ei* > *i* -muutokseen. Sitä merkillempi on heikkoasteinen tyyppi *puniki*, *mustiki*, joka tunnetaan laajalla alueella Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan sekä Peräpohjolan murteissa, ks. Rapola, *i-*lopp. dift. 75. Sen heikkoa astetta selitettäessä on ehkä syytä ottaa huomioon alueen murremaantieteellinen asema: kysymyksessä voi olla yksinkertaisesti kontaminoituma, jonka tekijöinä olisivat olleet läntinen *punike(i)* ja itäinen *punikki*.

6. Kolmitavuiset *-(kk)oi-*nominit (tyyppi *neliko*). Heikkoasteisuus ei yhtä yleistä kuin edellisessä tyypissä, mutta ulottuu eräissä sanoissa kuitenkin niin laajalle alueelle, että sen selittäminen esim. lounais- ja alasatakuntalaismurteista levinneeksi lainaksi olisi väkinäistä. Tunnetuin tapaus on tilavuusmitan nimi **neljikkoi*, joka esiintyy heikkoasteisena melkein kaikissa länsiyläsatakuntalaisissa murteissa (*neliko*, ks. Virtaranta I 49, 319), laajalti perihämäläisissä murteissa (*neliiko* t. *neliiko* t. *neliko* Virtarannan tietojen ja SS:n kokoelmien mukaan idässä ainakin vielä Ruov KanA Sääk Hat) ja paikoin Pohjois-Pohjanmaalla (SS:n kokoelmissa *neliko* Lim Hai). Etelä-Pohjanmaalta tunnetaan

tähän kuuluva tapaus *nimikoo* 'nimikko' (Laurosela II 56; SS:n kokoelmissa Kuri Nmo). Sitä, ettei heikon asteen jälkiä ole läheskään kaikissa murteissa, voidaan tuskin kummeksua: varsinkin alkup. *-kko*-sanojen analogian ansiosta on sekundääriselle vahva-asteistumiselle useimmilla murrealueilla ollut poikkeuksellisen hyvät edellytykset (*kivikko* : *kivikon* = x : *nelikon*, josta x = *nelikko*).

7. Eräät konditionaalimuodot (tyypit *kannattaisi*; *kannettaisiin*). Lounais-suomalaisen heikkoasteisuusalueen ulkopuolella on vahva aste sääntönä — paitsi yhtä merkittävää poikkeusta: Etelä-Pohjanmaalla ovat kaksitavuisiin verbivartaloihin perustuvat pass. konditionaalimuodot säännöllisesti tyyppiä *annetaas(i)hi*, *neulotaas(i)hi* (Laurosela II 72). Eteläpohjalaisena tartuntana esiintyy samaa tyyppiä joskus myös Ylä-Satakunnan pohjoislaidalla: *Kih tällätäisiin* (Virtaranta II 780). Heikkoa astetta ei hevin voida pitää sekundäärisenä; jos sen ajateltaisiin johtuvan esim. vastaavien pass. indikatiivin preesensmuotojen vaikutuksesta, jäisi selitystä vaille, miksi sama analogiatendensi ei ole ulottunut myös *tehtääs(i)hi*-tyyppiisiin konditionaalimuotoihin. Kaikkialla muualla esiintyvä vahva-asteisuus on sen sijaan helposti selitettävissä analogiseksi: esim. *ottaa* : *ottaisi* = *kannattaa* : x , josta x = *kannattaisi*; *tullaan* : *tultaisiin* = *tietään* : *tettäisiin* = *kannetaan* : x , josta x = *kannettaisiin*.

8. Eräät imperfektimuodot (tyyppi *metsittyi*, *palettui*, *pimentyi*). Tämä lienee ainoa muotoryhmä, jossa heikkoasteisuutta ei tavata lounaissuomalaisen alueen ulkopuolella. Vahva-asteisuus selittyy luontevasti kaksitavuisen imperfektimuotojen analogiaksi.

Kirjallisuudessa ei ole paljon käsitelty kysymystä, miten heikon asteen esiintyminen kolmannen tavun *i*-loppuisen diftongin edellä on perimmältään ymmärrettävä. Kaikkein vanhimpiin astevaihteluilmiöihin ei tämänlaatuinen heikkoasteisuus ilmeisestikään kuulu (vrt. Hakulinen, SKRK I 57), niin että varmasti aiheutonta olisi sen selittämiseksi vedota esim. diftongin jälki-komponenttina olevan *i*:n alkuperäiseen konsonanttisuuteen ja siitä johtuneeseen kolmannen tavun varhempaan umpinaisuuteen. Eri tutkimuksissa joskus nähdyt viittaukset siihen, että *i*-loppuinen diftongi murteittain »on käsitetty tavua sulkevaksi», tietysti sisältävät pikemmin vain asiaintilaa koskevan toteamuksen kuin sen selityksen. Askelta edemmäksi päästään vasta kun pidetään mielessä, ettei heikon asteen varsinaisena edellytyksenä yleensä ole ollut seuraavan tavun umpinaisuus sinänsä vaan umpinaisen tavun suhteellinen painollisuus avotavuun verrattuna. Tältä pohjalta lähtien näyttää siltä, että Kettunen on osunut lähelle oikeaa tähdentäessään Vir. 1949 s. 69—70 painosuhteiden merkitystä: *i*-loppuisen diftongin sisältäneelle kolmannelle tavulle on osunut siksi voimakas sivupaino, että se on riittänyt aiheuttamaan äänne-

laillisen »heikentymisen» edeltävässä konsonantistossa. Aivan kirjaimellisesti ei viittausta »sivupainoon» kylläkään sovi käsittää; esim. sellaisen kolmitavuisen sanatyypin kuin **mansi^kkei* kohdalta on tyydyttävä vain toteamaan, että sen viimeinen tavu on ilmeisesti ollut jonkin verran painollisempi kuin avonainen lopputavu tyyppissä *mansikka* ja sen vuoksi rinnastunut painokkuudeltaan tyyppin **mansi^kkan* umpinaiseen lopputavuun. Periaatteessa ei mikään estä soveltamasta vastaavanlaista selitystä myös toisen tavun *i*-loppuista diftongia edeltävään heikkoasteisuuteen, jota tavataan systemaattisena ilmiönä lounaismurteissa ja niiden naapurimurteissa sekä lyydissä, muotoryhmittäin myös aunuksessa ja rudimentaarisesti virossa ja vepsässä (jonka suhteista ks. Posti, FUF 26 s. 22—23). Toinen mahdollisuus on, että tässä asemassa esiintyvä heikkoasteisuus olisi Setälän kaavailemalla tavalla yhteydessä lapin vastaavaan ilmiöön ja periytyisi siten ajalta, jolloin diftongin jälkikomponentin sijasta todella on vielä saattanut ääntyä tavun sulkeva *j*.

2.

Käsitellessäni edellä *harakoihin*-tyyppisiä heikkoasteisia mon. ill.-, kom.- ja ess.-muotoja sivuutin toistaiseksi kysymyksen, miten on selitettävä tällaisten äännelaillisten muotojen rinnalla esiintyvä vahva-asteinen tyyppi *harakkoi/hin* (-*neen*, -*na*), jota tavataan jossain määrin sekä murteissa että varsinkin yleiskielessä. Kettunen on tähän kysymykseen esittänyt oman vastauksensa: esim. illatiivin vahva aste perustuisi vastaavan yksikkömuodon (*harakkaan*) esikuvaan, ks. Vir. 1949 s. 70. Luontevampaa epäilemättä olisi soveltaa näihinkin vahva-asteisiin tapauksiin samanlaista selitystapaa kuin *harakkoja*, *harakkojen* -tyyppisiin mon. partitiiveihin ja genetiiveihin ja katsoa siten vahvan asteen olevan tavua lyhyemmän *akkoi/hin* (-*neen*, -*na*) -tyypin analogiaa. T ä y s i n samansisältöisestä analogiatendenssistä kuin mon. partitiivissa ja genetiivissä ei tällä kertaa tosin voi olla kysymys. Partitiivi- ja genetiivimuotojen vahva-asteistuminen on tietysti vain osa laajemmasta kumouksesta, jonka ytimenä on ollut äännelaillisten muotojen vaihtuminen sijapäätettä myöten vastaavien kolmitavuisien muotojen (*akkoja*, *akkojen*) mallin mukaisiksi ja joka sellaisena on voinut toteutua yhtä hyvin astevaihteluttomissa kuin astevaihtelun alaisissa sanoissa (esim. *puolisko|ja*, -*jen* ex anal. *lisko|ja*, -*jen*). Mon. ill.-, kom.- ja ess.-muodoissa ei näin laajasuuntaiselle kumoukselle ole ainakaan yleiskielen suhteiden kannalta ollut edellytyksiä siitä yksinkertaisesta syystä, että kolmitavuisiin vartaloihin on näissä muodoissa liittynyt vanhastaan samat päätteet kuin kaksitavuisiin: *puoliskoihin* kuten *liskoihin*, *puoliskoineen* kuten *liskoineen*, *puoliskoina* kuten *liskoina*. Kuitenkin voidaan panna

merkille seikkoja, jotka näyttävät osoittavan, että eri sijamuodoissa tapahtu-
neiden vahva-asteistumisten kesken tosiaan vallitsee hyvin läheinen yhteys.

Ensiksi: Vaikka yleiskielen *liskoihin* ja *puoliskoihin* -tyyppiset mon. illatiivit
ovatkin pääteainekseltaan identtiset, ei kansankielessä yleensä ole samoin;
useimmissa murteissa vallitsee sentapainen eronteko kuin *liskoin* ~ *puolis-*
koi/hin (t. *-hen*), ks. Kettunen, SM III A 109, III B 200—201. Murteittain
tämä eronteko on kuitenkin pyrkinyt tasoittumaan niin, että myös kolmitavui-
sista vartaloista voidaan käyttää *puoliskoin*-tyyppisiä mon. illatiiveja. Mikäli
sana on astevaihtelun alainen, on lyhyempi illatiivi tällöin aina vahva-asteinen,
esim. Tyt *mantsikkoi* (Äimä 41), Nmes *kahakkoen*, *halavattu*in (Reijonen 25),
Keski-Suomi *asuntoen* (Grotenfelt 337), Kiim *paketteij ja* (SM I 123). Näissä
tapauksissa toteutunut analogiatendenssi on tietysti joka suhteessa rinnastet-
tavissa siihen, joka on tuonut *harakko/ja*, *-jen* -tyyppiset mon. partitiivit ja
genetiivit alkuperäisten *harakoi/ta*, *-den* sijaan. — Vastaavanlaista kehitystä on
tapahtunut murteittain myös komitatiivimuodoissa. Virtaranta mainitsee
(II 730) hämäläismurteista rinnan äännelaillisen komitatiivin VesL *Virr*
va:siko:inensa ja analogisen KanA *va:sikkone:nsa*, jossa saman murteen *akko-*
nensa-tyypin vaikutuksesta kielii yhtäaikaa kolme seikkaa: *i*:tön sijapäätte, sivu-
painon sijainti ja vahva-asteisuus. Tyyppi *vasikkonensa* on merkitty muuallakin
(Virtarannalla Suod PunL, Ikolalla II 170 *vasikkonens* Orip ATar), eikä liene
liian rohkeaa otaksua, että Ikolan ja Virtarannan sieltä täältä mainitsema
vasikkoine/nsa (resp. *-ns*, *-s*) on saanut alkunsa juuri sen ja äännelaillisen *vasi-*
koinensa-tyypin kontaminoitumasta.

Toiseksi huomauttaisin seikasta, joka yleiskielen kannalta näyttää olevan
erityisen merkityksellinen. Keltään yleiskieltä tarkanneelta ei ole varmaan
jäänyt huomaamatta, että nykyisessä kielenkäytössä vallitsee varsin voimakas
tendenssi viljellä äännelaillisten nelitavuisien mon. part.- ja gen.-muotojen
asemesta kolmitavuisien malliin nojautuvia analogiamuotoja. Eri vartalo-
tyypeissä tuo tendenssi on kuitenkin toteutunut erivahvuksena. Vaikka se
toisaalta on johtanut siihen, että esim. kielioppien tuntemat *asunnoi/ta*, *-den* ja
kaupungei/ta, *-den* tätä nykyä tajutaan selvästi vanhentuneiksi — ainoat elävät
muodot ovat epäilemättä *asunto/ja*, *-jen* ja *kaupunk/eja*, *-ien* —, niin voidaan
jatkovasti aivan hyvin käyttää sellaisia muotoja kuin *mellakoi/ta*, *-den* tai
silakoi/ta, *-den*. *Mellakko/ja*, *-jen* ja *silakko/ja*, *-jen* ovat tosin nekin käyviä, mutta
eivät suinkaan ainoita mahdollisia; päinvastoin tuntuu siltä, että ne pyrkivät
jäämään kielitajussa alakynteeseen vastaavien äännelaillisten muotojen rinnalla.
Tähän merkilliseen horjuntaan on kiintoisaa verrata mon. ill:ssa, kom:ssa ja
ess:ssä vallitsevia suhteita. Ainakin pintapuolisesti katsoen ne näyttävät olevan
aivan samansuuntaiset: *asunnoihin* ja *kaupungeihin* ovat nykykielen kannalta
melkein pä mahdottoman tuntuisia, sen sijaan *mellakoihin* ja *silakoihin* vaikut-

tavat varsin luontevilta ja ovat varmasti käytännössäkin tavallisia — huolimatta kielioppaiden päinvastaisista suosituksista. Kuinka pitkälle yksityiskohtiin tämä tendenssien samansuuntaisuus ulottuu, se voidaan tietysti ratkaista vain laajahkoon edustavaan aineistoon perustuvalla tilastollisella tutkimuksella. Lehtorien Simo Hämäläisen ja Osmo Hormian ystävällisellä avulla suoritin lokakuussa 1956 tuollaisen tutkimuksen, jossa oli koehenkilöinä 144 yliopiston suomen kielen tutkintovaatimukseen kuuluvan kielioppikurssin osanottajaa, enimmäkseen ensimmäisen vuoden opiskelijoita. Koehenkilöt saivat tehdä valinnan äänneilallisen ja analogisen muodon kesken tehtäväsarjassa, joka käsitti kaikkiaan 142 rinnakkaismuotoista sanaparia, nim. 24:n astevaihtelun alaisen kolmitavun mon. part.-, gen.- ja ill.-muodot sekä 35:n astevaihteluttoman kolmitavun mon. part.- ja gen.-muodot.

Muotoparit oli sekoitettu mahdollisimman huolellisesti siten, ettei esim. jossain suhteessa toisiaan muistuttavien parien peräkkäisyys tehtäväsarjassa pääsisi häiritsemään vastausten luotettavuutta. Jotta sellaiset tekijät kuin osatehtävän sijainti tehtäväsarjan alussa, keskellä tai lopussa taikka rinnakkaismuotojen järjestys kussakin muotoparissa eivät pääsisi vaikuttamaan tuloksiin, käytettiin kahta tehtäväsarjaa. Sarja A (80 kh.) oli seuraava:

1. mansikkojen — mansikoiden, 2. vetureiden — veturien, 3. näytännöihin — näytäntöihin, 4. suurehkojen — suurehkoiden, 5. pyhäköitä — pyhäkköjä, 6. vahinkoihin — vahingoihin, 7. ammattien — ammattien, 8. koppeloja — koppeloita, 9. orvokoihin — orvokkeihin, 10. karahkoita — karahkoja, 11. kaupunkeja — kaupungeita, 12. silakkojen — silakoiden, 13. kampeloja — kampeloita, 14. avantoihin — avannoihin, 15. turistien — turisteiden, 16. alustoita — alustoja, 17. sopukkoihin — sopukoihin, 18. pattereiden — patterien, 19. peruukkien — peruukkeiden, 20. panimoita — panimoja, 21. navetoihin — navettoihin, 22. kuusangoita — kuusankoja, 23. karikkojen — karikoiden, 24. angervoja — angervoita, 25. mansikoihin — mansikkoihin, 26. symboleiden — symbolien, 27. fyysikoita — fyysikkoja, 28. puhelujen — puheluiden, 29. kasarmeja — kasarmeita, 30. vahingoita — vahinkoja, 31. pyhättöihin — pyhätöihin, 32. hankintojen — hankinnoiden, 33. mellakkoja — mellakoita, 34. otteluja — otteluita, 35. männiköihin — männikköihin, 36. anturoiden — anturojen, 37. ratkaisujen — ratkaisuiden, 38. maalaamoita — maalaamoja, 39. silakkoja — silakoita, 40. valmuskoiden — valmuskojen, 41. tunnettuja — tunnetuita, 42. näyttelyjen — näyttelyiden, 43. rapakkoita — rapakkoja, 44. puoliskoita — puoliskoja, 45. vasalleja — vasalleita, 46. karitsoiden — karitsojen, 47. ulapoita — ulappoja, 48. puolisojen — puolisoitten, 49. pyhäköiden — pyhäkköjen, 50. arkistoja — arkistoita, 51. banaaniin — banaaneiden, 52. kuusangoiden — kuusankojen, 53. navetoita — navettoja, 54. vahinkojen — vahingoiden, 55. fyysikkoihin — fyysikkojen, 56. hankinnoita — hankintoja, 57. männikköiden — männikköjen, 58. koppeloiden — koppeloiden, 59. kilpailuja — kilpailuita, 60. avantojen — avannoiden, 61. tunnetuihin — tunnettuihin, 62. sankareita — sankareja, 63. laatikkoihin —

laatikoihin, 64. numerojen — numeroiden, 65. turisteja — turisteita, 66. näytännöiden — näytäntöjen, 67. sopukkoja — sopukoita, 68. katiskoita — katiskoja, 69. karjakkujen — karjakoiden, 70. kyselyjä — kyselyitä, 71. kaupungeihin — kaupunkeihin, 72. myymälöjä — myymälöitä, 73. ulapoiden — ulappojen, 74. probleemoiden — probleemojen, 75. pyhäkköihin — pyhäköihin, 76. pattereja — pattereita, 77. kasarmien — kasarmeiden, 78. panimoiden — panimojen, 79. pyhätöitä — pyhättöjä, 80. hankintoihin — hankintoihin, 81. mellakkojen — mellakoiden, 82. puheluita — puheluja, 83. karikoihin — karikkoihin, 84. lakanoja — lakanaita, 85. kilpailuiden — kilpailujen, 86. karahkojen — karahkoiden, 87. orvokkien — orvokoiden, 88. symboleja — symboleita, 89. fyysikoiden — fyysikkojen, 90. kampelujen — kampeloiden, 91. banaaneja — banaaneita, 92. suurehkoita — suurehkoja, 93. navetoiden — navettojen, 94. alustojen — alustoiden, 95. mellakoihin — mellakoihin, 96. seteleiden — setelien, 97. männiköitä — männikköjä, 98. kanalujen — kanaloiden, 99. ratkaisuja — ratkaisuita, 100. puoliskoiden — puoliskojen, 101. orvokkeita — orvokkeja, 102. karitsoja — karitsoita, 103. laatikkojen — laatikoiden, 104. seteleitä — setelejä, 105. peruukkeihin — peruukkeihin, 106. kanaloja — kanaloita, 107. tunnetuiden — tunnettujen, 108. angervojen — angervoiden, 109. rapakoihin — rapakkoihin, 110. katiskoiden — katiskojen, 111. karikoita — karikkoja, 112. kyselyjen — kyselyiden, 113. ammatteihin — ammatteihin, 114. myymälöiden — myymälöjen, 115. mansikkoja — mansikoita, 116. maalaamoiden — maalaamojen, 117. karjakoita — karjakoja, 118. valmuskoja — valmuskoita, 119. kaupunkien — kaupungeiden, 120. näyttelyitä — näyttelyjä, 121. numeroja — numeroita, 122. pyhätöiden — pyhättöjen, 123. anturoja — anturoita, 124. silakkoihin — silakoihin, 125. arkistojen — arkistoiden, 126. laatikoita — laatikkoja, 127. kuusankoihin — kuusangoihin, 128. peruukkeita — peruukkeja, 129. ottelujen — otteluiden, 130. ulapoihin — ulappoihin, 131. lakanoiden — lakanujen, 132. rapakkojen — rapakoiden, 133. avannoita — avantoja, 134. sankareiden — sankarien, 135. vasallien — vasalleiden, 136. puolisoita — puolisoja, 137. ammatteja — ammattaita, 138. näytännöitä — näytäntöjä, 139. sopukkojen — sopukoiden, 140. probleemaita — probleemaita, 141. karjakkoihin — karjakoihin, 142. vetureita — vetureja.

Sarja B (64 kh.) käsitti samat muotoparit, mutta päinvastaisessa järjestyksessä; myös rinnakkaismuotojen järjestys pareissa oli käänteinen. Tehtävät olivat siten: 1. vetureja — vetureita, 2. karjakoihin — karjakkoihin... 142. mansikoiden — mansikkojen.

Instruktiossa annettiin mm. seuraavat ohjeet: »Koepapereissanne on koko joukko tuollaisia rinnakkaismuotoisia sanapareja. Miettikää kunkin sanaparin kohdalla, kummalle muodolle oma korvanne antaisi etusijan, ja alleviivatkaa se muoto. Monissa sanapareissa ratkaisu on varmasti helppo tehdä, toisissa taas vaikeampi. Vaikka sanaparin jäsenet tuntuisivat alkuun samanveroisilta, älkää silti alleviivatko molempia muotoja, vaan kuulostelkaa hiukan pitempään ja alleviivatkaa se muoto, jonka puoleen korvanne vaikkapa tilapäisesti kalliistuu. Kovin tasaveroisissa tapauksissa ei ole suurta väliä sillä, kumman muodon alleviivaatte, mutta viivatkaa siis vain toinen. — Kokeen tarkoituksena ei ole millään lailla tutkia kieliopin tietojanne, päinvastoin: koettakaa nimenomaan unohtaa kaikki se, mitä ehkä olette kuulleet puhutta-

van joidenkin muotojen paremmuudesta tai huonommuudesta, ja luottakaa vain omaan korvaanne.»

Vastausfrekvenssi eri osatehtävissä vaihteli 140:stä 144:ään.

Äännelaillisten ja analogisten mon. illatiivimuotojen suosio kokeessa osoitautui seuraavaksi (kunkin muotoparin jälkeen ensin analogisen, sitten äännelaillisen muodon kannatus prosentteina):

A.	<i>peruukkeihin</i>	—	<i>peruukeihin</i>	96—4
	<i>kaupunkeihin</i>	—	<i>kaupungeihin</i>	96—4
	<i>vahinkoihin</i>	—	<i>vahingoihin</i>	95—5
	<i>ammatteihin</i>	—	<i>ammateihin</i>	92—8
	<i>pyhättöihin</i>	—	<i>pyhätöihin</i>	90—10
	<i>avantoihin</i>	—	<i>avannoihin</i>	89—11
	<i>näytäntöihin</i>	—	<i>näytännöihin</i>	89—11
	<i>hankintoihin</i>	—	<i>hankinnoihin</i>	88—12
	<i>orvokkeihin</i>	—	<i>orvokkeihin</i>	88—12
	<i>kuusankoihin</i>	—	<i>kuusangoihin</i>	85—15
	<i>tunnettuihin</i>	—	<i>tunnetuihin</i>	84—16
B.	<i>pyhäkköihin</i>	—	<i>pyhäköihin</i>	73—27
	<i>navettoihin</i>	—	<i>navetoihin</i>	69—31
	<i>karikkoihin</i>	—	<i>karikoihin</i>	67—33
	<i>männikköihin</i>	—	<i>männiköihin</i>	63—37
	<i>rapakoihin</i>	—	<i>rapakoihin</i>	62—38
	<i>fyysikkoihin</i>	—	<i>fyysikoihin</i>	62—38
	<i>karjakkoihin</i>	—	<i>karjakoihin</i>	58—42
	<i>laatikkoihin</i>	—	<i>laatikoihin</i>	55—45
	<i>ulappoihin</i>	—	<i>ulapoihin</i>	48—52
C.	<i>sopukkoihin</i>	—	<i>sopukoihin</i>	33—67
	<i>mansikkoihin</i>	—	<i>mansikoihin</i>	28—72
	<i>silakkoihin</i>	—	<i>silakoihin</i>	24—76
	<i>mellakkoihin</i>	—	<i>mellakoihin</i>	22—78

Niinkuin näkyy, aineisto jakautuu kolmeen verraten selvärajaiseen ryhmään. Ryhmässä A, joka käsittää *-nta*, *-nka*, *-nto*, *-nko*, *-nki*, *-ttö*, *-ttu*, *-tti* ja *-kki*-loppuisia sanoja, ovat vahva-asteiset analogiamuodot kiistattomana enemmistönä (niiden prosenttinen osuus vähintään 84). Ryhmä B koostuu *-kko* (*-kkö*), *-tta* ja *-ppa*-loppuisista sanoista; analogiamuodot ovat siinä joko jonkin verran voitolla äännelaillisista tai tasoissa niiden kanssa (prosenttinen osuus 48—73). Ryhmässä C, joka sisältää pelkästään *-kka*-loppuisia sanoja, on äännelaillinen heikkoasteisuus sitä vastoin selvästi voitolla analogisesta vahva-asteisuudesta (analogiamuotojen prosenttinen osuus vain 22—33).

Tällaisen kolmijaon ymmärtämiseksi on tarpeen tarkastella mon. partiivissa ja genetiivissä vallitsevia suhteita.

Mon. partitiivin osalta koe tuotti seuraavat tulokset:

A.	<i>peruukkeja</i>	— <i>peruukeita</i>	99—1
	<i>avantoja</i>	— <i>avannoita</i>	99—1
	<i>näytäntöjä</i>	— <i>näytännöitä</i>	99—1
	<i>kaupunkeja</i>	— <i>kaupungeita</i>	99—1
	<i>hankintoja</i>	— <i>hankinnoita</i>	97—3
	<i>ammatteja</i>	— <i>ammateita</i>	97—3
	<i>vahinkoja</i>	— <i>vahingoita</i>	96—4
	<i>kuusankoja</i>	— <i>kuusangoita</i>	96—4
	<i>pyhättöjä</i>	— <i>pyhätöitä</i>	96—4
	<i>orvokkeja</i>	— <i>orvokeita</i>	94—6
	<i>tunnettuja</i>	— <i>tunnetuita</i>	93—7
B.	<i>navettoja</i>	— <i>navetoita</i>	75—25
	<i>karikkoja</i>	— <i>karikoita</i>	67—33
	<i>pyhäkköjä</i>	— <i>pyhäköitä</i>	65—35
	<i>fyysikkoja</i>	— <i>fyysikoita</i>	64—36
	<i>karjakkoja</i>	— <i>karjakoita</i>	60—40
	<i>männikköjä</i>	— <i>männiköitä</i>	58—42
	<i>rapakkoja</i>	— <i>rapakoita</i>	42—58
	<i>laatikkoja</i>	— <i>laatikoita</i>	30—70
	<i>ulappoja</i>	— <i>ulapoita</i>	29—71
C.	<i>sopukkoja</i>	— <i>sopukoita</i>	13—87
	<i>mellakkoja</i>	— <i>mellakoita</i>	6—94
	<i>mansikkoja</i>	— <i>mansikoita</i>	3—97
	<i>silakkoja</i>	— <i>silakoita</i>	3—97

Mon. genetiivissä suhteet olivat seuraavanlaiset:

A.	<i>peruukkien</i>	— <i>peruukeiden</i>	99—1
	<i>hankintojen</i>	— <i>hankinnoiden</i>	99—1
	<i>avantojen</i>	— <i>avannoiden</i>	99—1
	<i>näytäntöjen</i>	— <i>näytännöiden</i>	99—1
	<i>ammattien</i>	— <i>ammateiden</i>	99—1
	<i>pyhättöjen</i>	— <i>pyhätöiden</i>	98—2
	<i>kaupunkien</i>	— <i>kaupungeiden</i>	98—2
	<i>tunnettujen</i>	— <i>tunnetuiden</i>	97—3
	<i>vahinkojen</i>	— <i>vahingoiden</i>	96—4
	<i>orvokkien</i>	— <i>orvokeiden</i>	92—8
	<i>kuusankojen</i>	— <i>kuusangoiden</i>	90—10
B.	<i>navettojen</i>	— <i>navetoiden</i>	85—15
	<i>karikkojen</i>	— <i>karikoiden</i>	80—20
	<i>fyysikkojen</i>	— <i>fyysikoiden</i>	80—20
	<i>pyhäkköjen</i>	— <i>pyhäköiden</i>	74—26
	<i>karjakkojen</i>	— <i>karjakoiden</i>	72—28
	<i>männikköjen</i>	— <i>männiköiden</i>	66—34
	<i>rapakkojen</i>	— <i>rapakoiden</i>	51—49

	<i>ulappojen</i>	— <i>ulapoiden</i>	42—58
	<i>laatikkojen</i>	— <i>laatikoiden</i>	36—64
C.	<i>sopukkojen</i>	— <i>sopukoiden</i>	23—77
	<i>silakkojen</i>	— <i>silakoiden</i>	20—80
	<i>mellakkojen</i>	— <i>mellakoiden</i>	17—83
	<i>mansikkojen</i>	— <i>mansikoiden</i>	15—85

Vaikka alaryhmien prosenttirajat eivät olekaan eri sijamuodoissa aivan samat, voidaan ilman muuta todeta, että täsmälleen sama kolmijako kuin mon. illatiivissa vallitsee myös mon. partitiivissa ja genetiivissä. Tämän kolmijaon synty vaikuttaa ensi katsomalta varsin ongelmalliselta. Kyseessä näyttää olevan nimenomaan yleiskielelle tyypillinen ilmiö; sikäli kuin käytettävissä olevista aineskokoelmista voi päätellä, on vastaava vartalotyypeittäinen jakautuminen kansanmurteissa joko kokonaan tuntematonta tai ainakin sangen harvinaista.² Lisävalaisua ongelmaan voidaan saada tutkimalla, miten selvänä tendenssi ryhmien väliseen erontekoon kuvastuu eri murrealueilta kotoisin olevien yleiskielenpuhujien kielitajussa: onko esim. taipumus käyttää vahva-asteisia analogiamuotoja mieluummin *-kko-* kuin *-kka-*sanoista tässä mielessä »yleis-suomalainen»? Tämän kysymyksen selvittämiseksi jaoin koehenkilöt yhteentoista vähintään viisihenkiseen maantieteelliseen ryhmään, jakoperusteena kunkin pitkäaikaisin koulupaikkakunta: Lounais-Suomi (mukaan luettuna Pori; yht. 8 kh.), Tampereen seutu (8 kh.), Helsinki (30 kh.), Kymenlaakso (10 kh.), Vuoksenniskan seutu (5 kh.), Pohjois-Karjala (5 kh.), Savo (22 kh.), Keski-Suomi (9 kh.), Keski-Pohjanmaa (5 kh.), Pohjois-Pohjanmaa (6 kh.), Peräpohjola (10 kh.); ryhmiin mahtumattomia hajatapauksia oli lisäksi 16. Kunkin koehenkilöryhmän osalta laskin, suuriko oli äännelaillisten ja analogisten muotojen frekvenssi toisaalta neljän *-kko-*sanana (*rapakko, karjakko, fyysikko, karikko*), toisaalta neljän *-kka-*sanana (*mansikka, sopukka, mellakka, silakka*) mon. partitiivissa, genetiivissä ja illatiivissa. Tulos oli yhtenäisydessään melko yllättävä: kaikissa 11 ryhmässä olivat vahva-asteiset analogiamuodot sekä mon. partitiivissa ja genetiivissä että illatiivissa suositumpia *-kko-*sanoista kuin *-kka-*sanoista. Jonkinvertaisia eroja kyllä esiintyi. Jos otettiin huomioon kaikki kolme sijamuotoa yhdessä, osoittautui, että taipumus suosia analogiamuotoja oli *-kko-*sanoissa vahvin pohjoispohjalaisilla (analogiamuotojen osuus kaikkiaan 81 %), heikoin pohjoiskarjalaisilla (52 %), *-kka-*sanoissa taas vahvin peräpohjalaisilla (30 %), heikoin pohjoiskarjalaisilla ja

² Ainoa huomaamani tieto, joka selvästi viittaa samantapaiseen jakautumiseen, on Etelä-Pohjanmaan murteesta: Lauroselan mukaan (I 12) tavataan *o-*loppuisista sanoista ja pass. 2. partisiipeista osassa murrealuetta äännelaillisten partitiivimuotojen ohella *tarikkoja, vahinkoja, siunattuja* -tyyppisiä analogiamuotoja, kun sitä vastoin »*a-*, *ä-*loppuisten sanain mon. partitiivimuodoissa on *t* pysynyt paikallaan» (esim. *kurikoota, karikoota*).

vuokseniskalaisilla (kummillakin 7 %); muut alueelliset ryhmät sijoittuivat tasaisesti näiden ääriarvojen väliin. Taipumus pitää *-kko*-sanojen taivutus erillään *-kka*-sanojen taivutuksesta puolestaan oli selvin pohjoispohjalaisilla (analogiamuotoja *-kko*-sanoista 81 %, *-kka*-sanoista 21 %, erotus 60) ja heikoin lounaissuomalaisilla (analogiamuotoja *-kko*-sanoista 59 %, *-kka*-sanoista 26 %, erotus 33). Ryhmien pienuuden takia ei tällaisille luvuille voi antaa ratkaisevaa todistusvoimaa, mutta suuntaa ne joka tapauksessa osoittanevat. Tarkastelun päätuloksena on pidettävä sitä, että kaikilta eri murrealueilta kotoisin olevien henkilöiden kielitajussa tosiaan on voimassa sellainen kahden vartalotyypin erilaiseen taivutukseen tähtäävä tendenssi, jolla ei ole pohjaa useimmissa murteissa eikä illatiivimuotojen osalta myöskään yleiskielen käytännöllisessä normituksessa. Tällaisen yleiskielenpuhujia yhdistävän, ilmeisesti spontaanisen tendenssin olemassaololla on tietenkin periaatteellinen kiintoisuutensa.

3.

Näyttää siltä, ettei äännelaillisten ja analogisten mon. part.- ja gen.-muotojen yleisyysuhteita astevaihtelun alaisissa sanoissa voida täysin ymmärtää, jollei pidetä silmällä myös astevaihteluttomissa sanoissa vallitsevia suhteita. Kuten sanottu, tehtäväsarjassa oli mukana 35:n tällaisen sanan rinnakkaismuotoiset mon. partitiivit ja genetiivit. Seuraavassa esitän koko koeaineiston tuloksiin perustuvan katsauksen, jossa rinnakkaismuotoiset mon. partitiivit ja genetiivit on jaotettu vartalon loppuvokaalin mukaan neljään ryhmään (1. *a, ä*-vartalot, 2. *o, ö*-vartalot, 3. *u, y*-vartalot, 4. *i*-vartalot) ja kukin ryhmä sitä paitsi toisen tavun laajuuden mukaan kolmeen alaryhmään (toinen tavu a) vaihtelemattomasti lyhyt, b) vaihtelemattomasti pitkä, c) astevaihtelusuhteiden mukaan joko pitkä tai lyhyt).

1. *a, ä*-vartalot

Mon. part.

Mon. gen.

a) toinen tavu lyhyt

<i>myymäl öjä</i> — -öitä	3—97	<i>myymäl öjen</i> — -öiden	8—92
<i>lakan oja</i> — -oita	3—97	<i>lakan ojen</i> — -oiden	11—89
<i>antur oja</i> — -oita	5—95	<i>antur ojen</i> — -oiden	13—87
<i>kanal oja</i> — -oita	6—94	<i>kanal ojen</i> — -oiden	16—84
<i>kampel oja</i> — -oita	13—87	<i>kampel ojen</i> — -oiden	26—74

b) toinen tavu pitkä

<i>valmusk/oja</i> — -oita	35—65	<i>valmusk/ojen</i> — -oiden	56—44
<i>karits/oja</i> — -oita	44—56	<i>karits/ojen</i> — -oiden	58—42
<i>katisk/oja</i> — -oita	46—54	<i>katisk/ojen</i> — -oiden	58—42
<i>karahk/oja</i> — -oita	58—42	<i>probleem/ojen</i> — -oiden	68—32
<i>probleem/oja</i> — -oita	75—25	<i>karahk/ojen</i> — -oiden	75—25
<i>alust/oja</i> — -oita	92— 8	<i>alust/ojen</i> — -oiden	83—17
<i>kuusa/nkoja</i> — -ngoita	96— 4	<i>kuusa/nkojen</i> — -ngoiden	90—10
<i>hanki/ntoja</i> — -nnoita	97— 3	<i>hanki/ntojen</i> — -nnoiden	99— 1

c) toinen tavu pitkä ~ lyhyt

<i>silak/koja</i> — -oita	3—97	<i>mansik/kojen</i> — -oiden	15—85
<i>mansik/koja</i> — -oita	3—97	<i>mellak/kojen</i> — -oiden	17—83
<i>mellak/koja</i> — -oita	6—94	<i>silak/kojen</i> — -oiden	20—80
<i>sopuk/koja</i> — -oita	13—87	<i>sopuk/kojen</i> — -oiden	23—77
<i>ulap/poja</i> — -oita	29—71	<i>ulap/pojen</i> — -oiden	42—58
<i>navet/toja</i> — -oita	75—25	<i>navet/tojen</i> — -oiden	85—15

Aineiston jakautumisessa ilmenee eräitä helposti havaittavia tendenssejä. a-ryhmässä ovat äännelailliset muodot kauttaaltaan selvästi voitolla; esimerkkiaines olisi vielä täydennettävissä yhdellä sanatyypillä, nim. *-ja*, *-jä* -loppuisilla tekijännimillä, joissa äännelaillinen edustus voitaneen kokeilemattakin katsoa yksinomaiseksi (sellaisia muotoja kuin *lukijoja*, *lukijojen* tuskin esiintyy). b-ryhmässä analogiamuodot ovat yleensä joko tasoissa äännelaillisten kanssa tai enemmistönä, ja c-ryhmässä edustus on epäyhtenäinen.

2. o, ö -v a r t a l o t

Mon. part.

Mon. gen.

a) toinen tavu lyhyt

<i>numer/oja</i> — -oita	13—87	<i>puolis/ojen</i> — -oiden	19—81
<i>koppel/oja</i> — -oita	14—86	<i>numer/ojen</i> — -oiden	25—75
<i>puolis/oja</i> — -oita	25—75	<i>koppel/ojen</i> — -oiden	34—66
<i>panim/oja</i> — -oita	48—52	<i>panim/ojen</i> — -oiden	50—50

b) toinen tavu pitkä

<i>maalaam/oja</i> — -oita	62—38	<i>maalaam/ojen</i> — -oiden	45—55
<i>puolisk/oja</i> — -oita	62—38	<i>puolisk/ojen</i> — -oiden	61—39
<i>angeru/oja</i> — -oita	79—21	<i>angeru/ojen</i> — -oiden	70—30
<i>arkist/oja</i> — -oita	91— 9	<i>arkist/ojen</i> — -oiden	86—14
<i>suurehk/oja</i> — -oita	92— 8	<i>suurehk/ojen</i> — -oiden	94— 6
<i>vahi/nkoja</i> — -ngoita	96— 4	<i>vahi/nkojen</i> — -ngoiden	96— 4
<i>ava/ntoja</i> — -nnoita	99— 1	<i>ava/ntojen</i> — -nnoiden	99— 1
<i>näytä/ntöjä</i> — -nnöitä	99— 1	<i>näytä/ntöjen</i> — -nnöiden	99— 1

c) toinen tavu pitkä ~ lyhyt

<i>laatik/koja</i> — <i>-oita</i>	30—70	<i>laatik/kojen</i> — <i>-oiden</i>	36—64
<i>rapak/koja</i> — <i>-oita</i>	42—58	<i>rapak/kojen</i> — <i>-oiden</i>	51—49
<i>männik/köjä</i> — <i>-öitä</i>	58—42	<i>männik/kojen</i> — <i>-öiden</i>	66—34
<i>karjak/koja</i> — <i>-oita</i>	60—40	<i>karjak/kojen</i> — <i>-oiden</i>	72—28
<i>fyysik/koja</i> — <i>-oita</i>	64—36	<i>pyhäk/kojen</i> — <i>-öiden</i>	74—26
<i>pyhäk/köjä</i> — <i>-öitä</i>	65—35	<i>fyysik/kojen</i> — <i>-oiden</i>	80—20
<i>karik/koja</i> — <i>-oita</i>	67—33	<i>karik/kojen</i> — <i>-oiden</i>	80—20
<i>pyhät/töjä</i> — <i>-öitä</i>	96— 4	<i>pyhät/töjen</i> — <i>-öiden</i>	98— 2

Suhteet ovat samantapaiset kuin edellisessä vartalotyypissä. a-ryhmässä ovat äänneläilliset muodot vallalla, yleensä eivät kuitenkaan yhtä ehdottomana enemmistönä kuin *a*, *ä*-vartaloissa (ainoa äänneläillisten muotojen kannalla jyrkästi pysynyt ryhmä olisivat ilmeisesti *-io*, *-iö*-loppuiset nominit, esim. *tuomio*, *radio*, joista aineistossa ei ole esimerkkejä). b- ja c-ryhmissä taas analogiamuodot ovat enimmäkseen suosituimpia kuin äänneläilliset.

3. *u, y*-vartalo t

Mon. part.

Mon. gen.

a) toinen tavu lyhyt

<i>näyttel/yyjä</i> — <i>-yitä</i>	57—43	<i>näyttel/yyjen</i> — <i>-yiden</i>	59—41
<i>ottel/uja</i> — <i>-uita</i>	62—38	<i>ottel/ujen</i> — <i>-uiden</i>	62—38
<i>kysel/yyjä</i> — <i>-yitä</i>	75—25	<i>kysel/yyjen</i> — <i>-yiden</i>	74—26
<i>puhel/uja</i> — <i>-uita</i>	81—19	<i>puhel/ujen</i> — <i>-uiden</i>	82—18

b) toinen tavu pitkä

<i>kilpail/uja</i> — <i>-uita</i>	93— 7	<i>ratkais/ujen</i> — <i>-uiden</i>	92— 8
<i>ratkais/uja</i> — <i>-uita</i>	94— 6	<i>kilpail/ujen</i> — <i>-uiden</i>	96— 4

c) toinen tavu pitkä ~ lyhyt

<i>tunnet/tuja</i> — <i>-uita</i>	93— 7	<i>tunnet/tujen</i> — <i>-uiden</i>	97— 3
-----------------------------------	-------	-------------------------------------	-------

Toisin kuin *a*, *ä* ja *o*, *ö*-vartaloissa ovat analogiamuodot kaikissa alaryhmissä suosituimpia kuin äänneläilliset; b-ryhmässä suosio on kuitenkin melkoisesti korostuneempi kuin a-ryhmässä. Kiintoisana yksityiskohtana voidaan panna merkille, että b-ryhmän esimerkkisanat *kilpailu* ja *ratkaisu* tajutaan tavujen laajuuden kannalta täysin samanarvoisiksi: toinen tavu on »pitkä», sisälsipä se alkuperäisen tai supistumatietä syntyneen *i*-loppuisen diftongin. Vastaavanlainen käytäntö vallitsee tunnetusti metriikassakin, ks. Sadeniemi, *Metriikkamme* perusteet s. 133.

4. *i*-vartalot

Mon. part.			Mon. gen.		
a) toinen tavu lyhyt					
<i>sankar eja</i>	— -eita	8—92	<i>sankar ien</i>	— -eiden	70—30
<i>patter eja</i>	— -eita	10—90	<i>vetur ien</i>	— -eiden	71—29
<i>setel ejä</i>	— -eitä	10—90	<i>patter ien</i>	— -eiden	72—28
<i>vetur eja</i>	— -eita	15—85	<i>setel ien</i>	— -eiden	79—21
<i>symbol eja</i>	— -eita	75—25	<i>symbol ien</i>	— -eiden	89—11
b) toinen tavu pitkä					
<i>banaan eja</i>	— -eita	85—15	<i>vasall ien</i>	— -eiden	93— 7
<i>vasall eja</i>	— -eita	91— 9	<i>banaan ien</i>	— -eiden	96— 4
<i>kasarm eja</i>	— -eita	94— 6	<i>kaupu nkien</i>	— -ngeiden	98— 2
<i>kaupu nkeja</i>	— -ngeita	99— 1	<i>kasarm ien</i>	— -eiden	99— 1
<i>turist eja</i>	— -eita	99— 1	<i>turist ien</i>	— -eiden	99— 1
<i>peruuk keja</i>	— -eita	99— 1	<i>peruuk kien</i>	— -eiden	99— 1
c) toinen tavu pitkä ~ lyhyt					
<i>orvok keja</i>	— -eita	94— 6	<i>orvok kien</i>	— -eiden	92— 8
<i>ammatt eja</i>	— -eita	97— 3	<i>ammatt tien</i>	— -eiden	99— 1

Suhteet ovat varsin erikoiset. Sen sijaan että mon. partitiivin ja genetiivin edustus kaikissa muissa vartalotyypeissä on noudattanut kutakuinkin samoja linjoja, vallitsee *i*-vartaloiden a-ryhmässä jyrkkä kahtiajako: partitiivissa ovat (läntisimpien murteiden kantaan perustuvat) äännelailliset muodot melkein yksinomaisia, genetiivissä taas analogiamuodot ovat selvästi voitolla. Tällaisen kahtalaisuuden olemassaolon on pannut merkille jo Cannelin, joka havaitsemiensa yleisyysuhteiden perusteella suositti yleiskielessä käytettäväksi toisaalta partitiivityyppiä *alttareita* (pro *alttareja*), toisaalta genetiivityyppiä *alttarien* (pro *alttarei|den, -tten, -n*), ks. Kieliopas³ s. 75, 80. Poikkeuksena esimerkkisanojen joukossa on *symboli*: toisen tavunsa ortografisesta lyhydestä huolimatta se näkyy useimpien koehenkilöiden kielitajussa rinnastuneen *banaani*-tyyppiin b-ryhmän esimerkkisanoihin, joista analogiamuodot ovat vallalla sekä mon. partitiivissa että genetiivissä.³ — c-ryhmän edustus osoitautuu samanlaiseksi kuin b-ryhmän.

³ Tämä tapaus, joka osoittaa perinnäisen *symboli*-ääntämyksen sitkeähenkisyyttä, ei liene millään lailla yksinäinen; sama ilmiö kuvastuu myös nelitavuisten vierasperäisten *i*-vartaloiden taivutuksessa. Vaikka esim. sanoista *apostoli* ja *ministeri* voidaan hyvin käyttää mon. partitiivimuotoja *apostoleita, ministereitä*, olisi varmaan vaikeaa löytää yleiskielenpuhujaa, joka näiden mallien mukaan sanoisi myös *invalideita, filosofeita, ekonomieita* tai *makaroneita*. Tällainen taivutus voi nähtävästi toteutua vain sillä edellytyksellä, että kolmannen tavun vokaali tajutaan kiistattomasti lyhyeksi ääntämyksenkin eikä pelkän ortografian kannalta.

Niin sekavilta kuin erityyppisissä sanoissa vallitsevat suhteet ensi katsomalta vaikuttavatkin, voidaan havaita, että niitä tosiasiaassa hallitsee ainakin kaksi ilmeistä säännönmukaisuutta: 1) lyhytpenultimaisissa sanoissa ovat äänne-
lailliset muodot enemmistönä *a, ä, o, (ö)* -vartaloiden mon. part:ssa ja gen:ssä sekä *i*-vartaloiden mon. part:ssa, analogiamuodot taas *u, y* -vartaloiden mon. part:ssa ja gen:ssä sekä *i*-vartaloiden mon. gen:ssä; 2) pitkäpenultimaisissa sanoissa ovat analogiamuodot vartalon loppuvokaalista riippumatta suositumpia kuin lyhytpenultimaisissa (ja äännelaillisiin muotoihin verraten melkein aina enemmistönä). Pohdittavaksi vielä jää, mistä syistä nämä säännönmukaisuudet ovat muotoutuneet sellaisiksi kuin ovat.

Ensimmäisen säännönmukaisuus näyttää hiukan vaikeaselitteiseltä: onko ylimalkaan löydettävissä teoreettista selityserustetta, joka pystyisi ratkaisemaan, miksi ne ja ne päätteet näennäisen oikukkaasti pyrkivät suosimaan eräitä vartalotyyppejä ja vieromaan toisia? Yhtenä selitysmahdollisuutena voitaisiin ajatella tietynlaista hahmotustendenssiä, nim. pyrkimystä antaa rinnakkaismuotojen kilpailussa etusija sanahahmoille, joissa vallitsisi mahdollisimman jyrkkärainen jäsentymisen konstantin sanavartalon ja konstantin pääteaineksen kesken. Tällaisen ajatuksen tueksi sopii viitata eräisiin rinnakkaisilmiöihin, joita tavataan kolmitavuiusten nominien yksikön partitiivin murre-edustuksessa.

Kolmitavuihin liittyvä yks. partitiivin pääte *-ta, -tä* on tunnetusti väistynyt suurimmassa osassa suomen kielialuetta analogisen *-a, -ä* -päätteen tieltä (*matalaa* pro *matalata* jne.). Laajin yhtenäinen murrepiiri, jossa *-ta, -tä* on myöhäisiin aikoihin asti pitänyt puoliaan, on savolaismurteiden alue, ja niissäkin on tapahtunut runsaasti yleistymistä: *u, y, i* -vartaloissa lienee analoginen tyyppi jo kaikkialla yksinomainen, *a, ä, o* ja *ö* -vartaloissa tavataan laajalti horjuntaa, joka näyttää yleensä olevan johtamassa analogisen tyyppin voittoon. Ks. Kettunen, SM III B 19. Kuitenkin on eräitä savolaismurteita, joissa *-ta, -tä* näkyy tiettyjen vartalotyyppien yhteydessä jatkuvasti olevan yksinomainen. Tällainen alue on ainakin Päijät-Hämeen murteisto (= Kettusen »savon lounainen ulkoryhmä»). Seuraavassa esitettävä tiivistelmä näiden murteiden suhteista perustuu osaksi omiin muistiinpanoihini, osaksi Virtarannan »Sana ei sammaloidu» -teoksesta poimittuihin esimerkkeihin; luhankalaisista esimerkeistä jotkut ovat Katri Laaksovirran tutkielmasta »Luhangan murteen äänneoppia».

Koko Päijät-Hämeen murrealueella vallitsee sellainen eronteko, että kolmitavuiusten *u, y, i* -vartaloiden yks. partitiivin päätteenä on analoginen (*v* tai *j* +) *-a, -ä*, kolmitavuištena, *ä* -vartaloiden päätteenä sitä vastoin äännelaillinen *-ta, -tä*. Siten käytetään toisaalta sellaisia muotoja kuin *Sys käskettyä*,

*sokuri*ja, Luh *annettu*va, *kammari*ja, Kuhmoi *leäkäriä*, Jäms *käsketty*vä, KosP *tappelu*va, *asuttu*va, *tolöppari*ja, KorL-Muura *nukuttu*va, *kävelyvääj* ja, *ämpäri*jä, toisaalta sellaisia kuin Sys *parempata*, *komejata*, *elävätä*, Luh *tavarata*, *emäntätä*, Joutsa *silikavata*, Lei *hienompata*, Kuhmoi *tiukempata*, *porukkata*, Jäms *nahinata*, *petäjätä*, KosP *lellu*va, *lirinätä*, *laupiimpata*, jopa *peñkulmata* 'peninkulmaa', KorL-Muura *isompata*, *ankarata*, *hämärätä*. Tällainen vartalotyyppien mukainen kahtiajako saa selityksensä äsken mainitsemastani hahmotustendenssistä. Jos tarkastelee alkuperäisiä tyyppjeä **tappelu*/ta, **käsketty*/tä, **sokuri*/ta ja niiden sijaan ilmaantuneita analogisia tyyppjeä *tappelu*/va, *käsketty*/vä, *sokuri*/ja, niin huomaa helposti, että kummatkin jäsenyivät samalla tavoin konstanttiin sanavartaloon ja konstanttiin pääteainekseen. Jäsentymisen selvyys ei ole kärsinyt äännelaillisesta analogiseen tyyppiin siirryttäessä, ja sen tähden on analogiamuodoilla ollut hyvät edellytykset suoriutua kilpailussa voittajaksi. Toisin on *a, ä* -vartaloiden laita: jäsennykseltään selvien tyyppien *parempa*/ta, *emäntä*/tä sijaan olisi kaksitavuisten vartaloiden analogia tuonut tyytit **parempoa*, **emäntee* (KorL:n pohjoisosassa ja Muuramessa **parempoo*, **emäntee*), joissa ei voida enää vetää rajaa konstantin vartalon ja konstantin pääteaineksen välille. Äännelailliset muodot ovat näissä tapauksissa olleet siinä määrin »selvempiä» kuin analogiset, että ne ovat pystyneet pitämään jatkuvasti puolensa.⁴ Siihen, että tällaisesta hahmotustendenssistä tosiaan on kysymys, viittaa ratkaisevalla tavalla *o, ö* -vartaloiden edustus. Päijät-Hämeen murteisto jakautuu sen suhteen kahtia niin, että alueen länsiosassa (Kuhmoi Jäms KosP KorL Muura) käytetään äännelaillisia, sen itäpuolella analogisia muotoja: siten toisaalta Kuhmoi *palakintota*, Jäms *vahinkota*, *permantota*, *risukkota*, *kättilötä*, KosP *loivahkota*, *komentota*, *savikkota*, *lumen sieperötä*, KorL-Muura *louhikkota*, *kavijota*, *perulaatikkota*, *kyynärötä* (yksinäinen poikkeus: *tunkijova* SES 179), toisaalta Sys *pajikkova*, *aurinkova*, *kyynärövä*, Luh *kapalova*, *ropakkova*, *kivikkövä*, Hart *rovijova*, Joutsa *kallijova*, *ratijova* 'radiota', Lei *varvikkova*. Tämä kahtiajako pohjautuu läpinäkyvästi kaksitavuisten *o, ö* -vartaloiden partitiivin edustukseen. Koko itäisen ryhmän alueella käytetään sellaisia muotoja kuin *pelto*va, *näkövä*, läntisen ryhmän alueella taas sanotaan joko *pelto*uu, *näkyy* (Kuhmoi Jäms KosP) tai *pelto*o, *nä(k)köö* (KorL Muura). Kolmitavujen partitiiveihin projisoituneina tällaiset muodot olisivat tuottaneet länsiryhmässä jäsennykseltään epäselvän tyytin **vahink*/juu (t. -oo), **kyynär*/yy (t. -öö), joka ei ole pystynyt kilpailemaan äännelaillisten muotojen kanssa; itäryhmässä taas analogiamuodot ovat olleet yhtä selvärakenteisia kuin äännelailliset ja ovat sitä myöten selvinneet voittajiksi. — Kiintoisaa on, että heti länsiryhmän poh-

⁴ Aivan harvinaisia ovat sellaiset joskus tavattavat poikkeukset kuin Sys *tasakäpäleä* (SES 287), Kuhmoi *enempä* (SES 437), KosP *vahempoa* (oma muistiinp.).

joispuolella puhutussa Petäjäveden murteessa vallitsevat aivan samanlaiset suhteet kuin itäryhmässä: toisaalta *tiukempata*, *lypsävätä*, toisaalta *varvikkova*, *risukkova*, *kyynäroä*. Täälläkin *o*, *ö* -vartaloiden analogiamuodoilla on ollut tukenaan saman murteen tyyppi *halakova*, *mänövä*.

Päijät-Hämeen murteet eivät ole ainoat, joissa mainitsemani hahmotustendenssi on säädellyt *-ta*, *-tä* -päätteen syrjäytymistä analogisten päätteiden tieltä. Varsin valaiseva on Lauroselan (I 10—11) kuvaama Etelä-Pohjanmaan murteen edustus: analogiamuodot ovat yleensä päässeet valtaan, ainoana poikkeuksena *o* ja *ö* -vartalot, joissa suurin osa murrealuetta on säilyttänyt äännelaillisen kannan. Sellainen eteläpohjalainen suhde kuin *parempaa*, *ikävää* ~ *koppelota*, *perintötä* on täysin päinvastainen kuin Päijät-Hämeen itäryhmän vastaava edustus, mutta murteen omista edellytyksistä se selittyy aivan yhtä mutkattomasti. Tyyppi *parempaa*, joka latentisti sisältää sekä konstantin sanavartalon (*parempa-*) että konstantin pääteaineksen (*-a*), ei ole ollut selvän jäsentymisen vaatimuksen kanssa ainakaan ilmeisessä ristiriidassa, ja siten se on päässyt syrjäyttämään äännelaillisen tyyppin *parempata*. *Koppelota*-tyyppi sen sijaan on ollut siinä määrin selvärakenteisempi kuin analoginen *koppelu* (*koppelu-* + *-a!*), että se on analogiatendenssien uhallakin säilyttänyt asemansa.

Tiivistäen voidaan sanoa tendenssin selvään jäsentymiseen ilmenevän eräissä murteissa siten, että se on sallinut kolmitavujen äännelaillisten yks. partitiivimuotojen vaihtua analogiamuotoihin vain milloin nämä ovat olleet sopusoinnussa tuon jäsenysperiaatteen kanssa. Lyhytpenultimaisten kolmitavujen mon. partitiivin ja genetiivin edustus yleiskielessä osoittaa samaa hahmotustendenssiä: jälleen on havaittavissa, että äännelailliset muodot ovat vaihtuneet analogisiin sitä helpommin, mitä paremmin analoginen edustus on toteuttanut selvän jäsentymisen vaatimuksen. Kaikkein havainnollisimmin tätä osoittaa *i*-vartaloiden edustus. Analoginen tyyppi *papereiden*, joka selvästi jäsentyy konstantin vartalon ja konstantin pääteaineksen kesken, on ollut siksi paljon edullisempi kuin äännelaillinen *papereiden*, että se on päässyt enemmistöksi. Sitä vastoin ei äännelaillinen *papereita* ole yleensä syrjäytynyt analogisen *papereja*-tyypin tieltä: analogiamuodon jäsentyminen (*papere-* + *-ja*) ei tässä tapauksessa ole ollut yhtä selvä. Edelleen: tyytit *ottelu/ja*, *kysely/jä* ja *ottelu/jen*, *kysely/jen* ovat täyttäneet hahmotustendenssin vaatimukset ja suoriutuneet sen perusteella enemmistöksi; tyytit *lakanoja*, *myymälöjä* ja *lakanojen*, *myymälöjen* taas olisivat jäsentyneet epäedullisesti (*lakano-* + *-ja*, *myymälö-* + *-jä*) ja ovat siksi jääneet alakynteen vastaavista äännelaillisista tyypeistä. Jos sama tendenssi nyt olisi päässyt esteettömästi toteutumaan kaikissa mahdollisissa tapauksissa, se olisi ilmeisesti johtanut vielä siihen, että analogiamuodot olisivat päässeet voitolle äännelaillisista *o*, *ö* -vartaloissakin aivan kuten *u*,

y-vartaloissa, siis *koppelo/ja, koppelo/jen* kuten *ottelu/ja, ottelu/jen*. Koetuloksista päätellen ei näin ole kuitenkaan käynyt: analogiamuodot ovat *o*-vartaloissa tosin kauttaaltaan jonkin verran suositumpia kuin *a*-vartaloissa, mutta eivät ole yhdessäkään esimerkkisanassa kiivenneet enemmistöksi asti. Tällainen edustus selittyy tuskin muulla tavoin kuin *a, ä*-vartaloiden analogiavaikutuksesta. Vanhastaan vallinnut käytäntö, jonka mukaan kolmitavuisien *o, ö*-vartaloiden *k a i k k i* *i*-tunnuksiset monikkomuodot ovat olleet täsmälleen samannäköisiä kuin *lakana, myymälä*-tyyppisten *a, ä*-vartaloiden vastaavat muodot, on näköjään ollut siinä määrin sitova, ettei myöhäsyntyinen hahmotustendenssi ole kyennyt sitä suurestikaan järkyttämään.

Toinen säännönmukaisuus, se että analogiamuodot ovat suositumpia pitkän kuin lyhyen toisen tavun sisältävissä sanoissa, perustuu sekin erääseen hahmotustekijään. Sadeniemi on huomauttanut (Metriikkamme perusteet 136) siitä, että suomen »vierasperäiset tyvet, joiden toinen tavu on lainanantajakielessä pääpainollinen, ovat suhteellisen heikosti sentraalistuneita»: siten sentyyppiset sanat kuin *revyy, kamee* taipuvat usein illatiivissa yksitavujen tapaan (*revyyhyn, kameehen*, kuten *kyyhyn, tehen*), ja runoudessa tällaisten tyvien toinen tavu esiintyy usein nousussakin, esim. *väkevän laulus ylpeät falángit* (Manninen), *Maa järisee barbáarein astunnasta* (Leino). Tältä pohjalta voidaan hyvin ymmärtää, miksi esim. analogiamuoto *vasallien* on suhteellisesti vielä suositumpi kuin sinänsä hyvin tavallinen *setelien* ja *vasalleja* ylivoimaisesti voitoisampi kuin vastaavarakenteinen *setelejä*. Sana *vasalli* on heikommin sentraalistunut kuin *seteli*, niin että se on helposti rinnastunut *halli*-tyyppisiin kaksitavuihin ja mukautunut niiden taivutukseen. Heikkoa sentraalistuneisuutta koskeva Sadeniemen toteamus vaatii tällä kertaa kuitenkin erään tärkeän lisän: myös omaperäiset sanat, joiden toinen tavu on pitkä, ovat tarjonneet analogiamuodoille yhtä hyvän pohjan kuin *vasallin* tapaiset nuoret lainasanat. Siten *kilpailuja* ja *kilpailujen* ovat tavallisempia kuin lyhyen toisen tavun sisältävät *otteluja* ja *ottelujen*, *puoliskoja* ja *puoliskojen* luontuvat helpommin kuin *puolisoja* ja *puolisojen*, *karitsoja* ja *karitsojen* helpommin kuin *kampeloja* ja *kampelojen*. Nähtävästi pitkä toinen tavu on pelkästään suhteellisen painokkuutensa voimalla pystynyt heikentämään ensi tavun asemaa hahmosentrumina sen verran, että analogiatendenssi on saanut tällaisissa tapauksissa jalansijaa yhtä helposti kuin heikkoa sentraalistuneisuutta osoittavissa vierasperäisissäkin sanoissa.

Huomiota ansaitsee, että tendenssi analogiamuotoihin on sanan loppuvokaalista riippumatta toteutunut kaikkein ehdottomimmin niissä kolmitavuisissa, joissa toisen ja kolmannen tavun rajalla on astevaihtelun alainen konsonanttiihtymä *nt* tai *nk*, esim. *hankinta, avanto, kaupunki*. Alkuperäisen heikon asteen vaihtuminen vahvaan on näissä tapauksissa samalla merkinnyt

askelta kohti konstanttia sanavartaloa, niin että analogiamuotojen etevämyys on tältäkin kannalta ollut ilmeinen. A priori odottaisi samoin käyneen myös sellaisissa sanoissa, joiden toisen ja kolmannen tavun rajalla on geminaattaklusiili *kk*, *tt* tai *pp*, esim. *silakka*, *pyhättö*, *ulappa*. Näin ei ole aina kuitenkaan tapahtunut, vaan edustus vaihtelee sanatyyppejä myöten melkeinpä äärimmäisyydestä toiseen: ehdottomana enemmistönä analogiamuodot ovat *-kki*, *-tti*, *-ttu* ja *-ttö* -loppuisissa sanoissa (*orvokki*, *ammatti*, *tunnettu*, *pyhättö*); *-kko* (*-kkö*) ja *-tta* -loppuisissa (*karjakko*, *pyhäkkö*, *navetta*) ne sen sijaan ovat lievempänä enemmistönä tai tasoissa äännelaillisten muotojen kanssa; *-ppa*-loppuisissa (*ulappa*) äännelailliset muodot ovat jo selvästi vallalla, ja vielä selvempi niiden ylivoima on *-kka*-loppuisissa (*mellakka*). Tämän horjunnan selitys piilee ilmeisesti näiden sanojen astevaihtelusuhteissa. Sanatyyppejen *hankinta* ja *mellakka* välillä on se tärkeä ero, että edellisen toinen tavu on pitkä kaikissa taivutusmuodoissa, jälkimmäisen sitä vastoin vain vahvan asteen yhteydessä. Kun tendenssi välttää äännelaillisia muotoja pitkän toisen tavun yhteydessä on päässyt voimaan, ovat partitiivit *hankinnoita* ja *mellakoita* olleet eri asemassa: jälkimmäinen on ollut analogiatendenssiltä »turvassa» juuri siksi, että sen äännelaillinen muoto on sisältänyt lyhyen toisen tavun ja sitä mukaa voinut rinnastua yleiskielen tavalliseen tavurakennetyyppiin *kampeloita*. Myönnettävä on, ettei ole aivan helppoa löytää aukotonta selitystä sille, miksi analogiatendenssi on toteutunut eri vartalotyypeissä niin erivahvuisena kuin tosiasiassa on tapahtunut. Merkillisin yksityiskohta on *-kka* ja *-kko* -loppuisten sanojen taivutuksessa vallitseva jyrkänlainen ero, joka odottamattoman selvästi sotii sitä yleistä tendenssiä vastaan, että äännelaillisten ja analogisten muotojen yleisyysuhteet *o*-vartaloissa ovat jotakuinkin samat kuin *a*-vartaloissa. Onko tähän erontekoon jollain lailla vaikuttanut se seikka, että *a*- ja *o*-vartaloiden distinktio, jonka osoittamiseen yleensä ei olisi ollut muuta keinoa kuin taivutuspäätteiden erilaisuus, on tässä yksityistapauksessa voinut saada tuekseen myös astevaihteluun perustuvan vartalonkahtalaisuuden (toisaalta *-koita*, toisaalta *K-kko/ja*)?

Olen edellä koettanut osoittaa, että yleiskielen äännelaillisten mon. partitiivi- ja genetiivimuotojen väistyminen analogiamuotojen tieltä astevaihtelun alaisissa sanoissa voidaan luontevasti selittää, jos se kaiken aikaa suhteutetaan laajempaan vieremään, joka on mullistanut alkuperäiset suhteet myös astevaihteluttomissa sanoissa. Vastattavana on vielä kysymys, miten astevaihtelun alaisten sanojen mon. illatiivissa, komitatiivissa ja essiivissä vallitsevat, aivan vastaavannäköiset suhteet on ymmärrettävä. Se suhteutus pohja, jonka astevaihteluttomat sanat ovat mon. partitiivissa ja genetiivissä tarjonneet, on näissä sijoissa puuttunut, enkä näekään nykyiselle asiantilalle muuta selitystä kuin sen, että astevaihtelun alaisten sanojen mon. parti-

tiivissa ja genetiivissä vallitsevat suhteet ovat pyrkineet sellaisinaan projisioitumaan myös mon. illatiiviin, komitatiiviin ja essiiviin. Tämmöiselle projisioitumiselle on ollut edellytyksiä jo siitäkin syystä, että mon. partitiivi ja genetiivi ovat syntaktisesti tärkeitä perussijoja, joiden käyttötaajuus jokapäiväisessä puheessa on verrattomasti suurempi kuin harvinaisten mon. illatiivin, komitatiivin ja essiivin.⁵ Silti ei ole sanottua, ettei esim. mon. illatiivin edustukseen ole saattanut jossain määrin olla vaikuttamassa muitakin tekijöitä. Koetuloksissa kiinnittää huomiota mm. se, että äänneilallisen heikkoasteisuuden selvimmät kannattajat, *-kka*-vartalot, ovat antaneet analogiselle vahva-asteisuudelle jonkin verran helpommin myöten mon. illatiivissa kuin mon. partitiivissa ja genetiivissä (analogiamuotojen osuus partitiivissa 3—13 %, genetiivissä 15—23 %, illatiivissa 22—33 %). Tämä taipumus, joka on samalla merkinnyt *-kka*-vartaloiden ja kaikkien muiden vartalotyyppien taivutuksen jonkinvertaista lähenemistä, on ehkä syntynyt eräänlaisena reaktionona mon. partitiivin ja genetiivin edustuksen mekaanisen tarkalle jäljittelemiselle. Ehdottoman eksaktia tulkintaa ei tällaisille luvuille kuitenkaan voitane esittää — niin kuin ei yleensäkaan numerollisille yleisyysuhteille, joiden takana piilee erisuuntaisten ja -vahvuisten tendenssien vaikeasti analysoituva ristiaallokko.

Lyhenteitä: Airila = *Martti Airila*, Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta. Helsinki 1912. — Cannelin = *Knut Cannelin*, Tutkimus Kemin kielenmurteesta. Helsinki 1888. — Grotenfelt = *Ossian Grotenfelt*, Pohjois-Hämeen kielimurteesta (Suomi II: 12). Helsinki 1878. — HKM = *Pertti Virtaranta*, Hämeen kansa muistelee. Helsinki 1950. — Hyyryläinen = *Otto Hyyryläinen*, Tutkimus Hirvensalmen kielestä. Helsinki 1893. — Ikola I—II = *Niilo Ikola*, Ala-Satakunnan murteen äännehistoria I—II. Turku 1925, 1931. — Koponen = *Salme Koponen*, Suomussalmen murteen äännehistoriaa. Käsikirjoitus 1931, Suomen kielen laitos. — Laaksovirta = *Katri Laaksovirta*, Luhangan murteen äänneoppia. Käsikirjoitus, Suomen kielen laitos. — Laherma = *J. Laherma*, Äännehistoriallinen tutkielma I:n murteesta. Käsikirjoitus 1912, Suomen kielen laitos. — Laurosela I—II = *Jussi Laurosela*, Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta I—II. Helsinki 1913, 1914. — Lindén I—II = *Eeva Lindén*, Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria I—II. Helsinki 1942, 1944. — Mägiste = *Julius Mägiste*, Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned. Tartu 1925. — Reijonen = *Erkki Reijonen*, Nurmeksen murteesta. Helsinki 1892. — Ruoppila, EKMO =

⁵ Vrt. Kaija Haikolan tilastoon (Vir. 1956 s. 400), jonka mukaan Suomen kansan murrekirjan lounais- ja satakuntalaismurteiden näytteisiin sisältyy mon. partitiiveja yht. 1393 ja mon. genetiivejä 454, mutta mon. illatiiveja vain 140, mon. essiivejä 40 ja komitatiiveja 13. Samantapaisiin suhdelukuihin on harjoitusaineessaan päätenyt Kaarina Åstedt, joka on laskenut sijojen frekvenssit SKM:n etelä-, keski- ja kaakkoishämäläisistä ja itäuusmaalaisista murrenäytteistä: mon. partitiiveja 993, mon. genetiivejä 309; mon. illatiiveja 91, mon. essiivejä 36 ja komitatiiveja 11.

Veikko Ruoppila, Etelä-Karjalan murreopas. Helsinki 1956. — *Ruoppila, ÄMÄH = Veikko Ruoppila*, Äyrämöismurteiden äännehistoria. Helsinki 1955. — *SES = Pertti Virtaranta*, Sana ei sammaloidu. Helsinki 1953. — *SKM I—II = Suomen kansan murrekirja I—II*. Porvoo 1940, 1945. — *SM I, III A ja B = Lauri Kettunen*, Suomen murteet I. Helsinki 1930. III A ja B. Helsinki 1940. — *Sovijärvi = Antti Sovijärvi*, Foneettis-äännehistoriallinen tutkimus Soikkolan inkeröismurteesta. Helsinki 1944. — *Tarkiainen = V. Tarkiainen*, Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta. Helsinki 1903. — *Turunen = Aimo Turunen*, Pohjois-Karjalan murreopas. Helsinki 1956. — *Vennola = J. H. Vennola*, Äänneopillisia havainnoita Pohjois-Pohjanmaan rantamurteesta. Helsinki 1896. — *Vilkuna = Kustaa Vilkuna*, Nivalan murteen äänneoppi. Helsinki 1928. — *Virtaranta I—II = Pertti Virtaranta*, Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria I—II. Helsinki 1946, 1957. — *Äimä = Frans Äimä*, Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. Helsinki 1901.

Pelkkä henkilönnimi murretiedon jäljessä viittaa Sanakirjasäätiön tai Karjalan kielen sanakirjan kokoelmiin.

TERHO ITKONEN

»Mellakoihin» ou »mellakoihin»? (Des raisons de certaines hésitations dans les déclinaisons du finnois littéraire)

1. Dans la langue littéraire actuelle, il existe une certaine hésitation à l'effet que les formes de l'illatif, du comitatif et de l'essif du pluriel de certains mots de trois syllabes peuvent avoir à la limite de la deuxième et de la troisième syllabe ou bien le degré fort ou bien le degré faible, par ex. illatif pluriel *mellakoihin* ~ *mellakoihin* (du mot *mellakka*, »trouble, désordre, rixe»). Le degré faible, qui est également usuel dans la plupart des dialectes finnois, est selon toute apparence original, et le degré fort analogique. Cette supposition est appuyée aussi par plusieurs autres groupes de formes, dans lesquels une diphtongue se terminant en *i* dans la troisième syllabe est précédée du degré faible, entre autres les partitifs pluriel du type *mellakoita* et les génitifs pluriel du type *mellakoiden*. Pour autant que l'on trouve pour les mots de ce type des partitifs et des génitifs pluriel ayant le degré fort, il s'agit toujours de formations analogiques dans lesquelles aussi bien le degré fort que la désinence casuelle qui le suit sont adaptés sur le modèle des formes de partitif et de génitif pluriel plus courtes d'une syllabe (par ex. part. plur. *mellakkoja*, gén. plur. *mellakkojen* sur l'analogie du part. plur. *akkoja*, gén. plur. *akkojen* du mot *akka* »vieille femme»).

2. Pour ce qui est de la langue littéraire, on peut faire l'observation que les formes de l'illatif, du comitatif et de l'essif pluriel ayant le degré faible soutiennent toujours la concurrence, dans certains types de radicaux, par rapport aux formes analogiques ayant le degré fort (par ex. l'illatif pluriel *mellakoihin* est même plus fréquent que *mellakoihin*), tandis que, dans certains types de radicaux, le degré fort a fini par devenir à pratiquement prendre exclusif (par ex. l'illatif pluriel *asuntoihin*, du mot *asunto* »habitation, demeure»; par contre, la forme à degré faible, connue des grammairres, *asunnoihin*, n'appartient plus à la langue littéraire courante). Ce phénomène trouve son correspondant aussi dans le partitif et le génitif pluriel (par ex. le partitif pluriel à degré faible *mellakoita* est beaucoup plus usuel que la forme à degré fort *mellakkoja*, mais d'autre part le partitif pluriel à degré fort *asuntoja* a remplacé presque entièrement la forme à degré faible *asunnoita*). Dans une expérience organisée par l'auteur, dans laquelle 144 étudiants purent faire leur choix entre les formes parallèles à degré faible et à degré fort (l'expérience portait sur le partitif, le génitif et l'illatif de 24 mots de types différents), on constata que la faveur relative dont jouit le de-

gré fort ou le degré faible dans chaque type de radical est fort constante et ne dépend pas des cas.

3. Le remplacement des formes du partitif et du génitif pluriel à degré faible par celles à degré fort n'est qu'une partie d'un bouleversement plus étendu dont l'essentiel a consisté en ce que les formes conformes aux lois phonétiques ont été remplacées jusqu'à la désinence casuelle par les formes du modèle des mots correspondants en trois syllabes. Ce bouleversement a pu s'effectuer aussi bien dans les mots soumis à la variation de degré que dans ceux qui n'y étaient passés (par ex. le partitif pluriel *puoliskoja*, le génitif pluriel *puoliskojen*, du mot *puolisko* «moitié», formés sur l'analogie du partitif pluriel *liskoja* et du génitif pluriel *liskojen*, du mot *lisko*, «lézard, saurien»; les formes originales ont été *puoliskoita* et *puoliskoiden*). Dans certains

types de radicaux, les formes analogiques sont aujourd'hui en majorité, dans d'autres les formes conformes aux lois phonétiques ont toujours gardé leur position. L'auteur examine, sur base des résultats des expériences, quelles sont les tendances qui ont favorisé et quelles sont celles qui ont freiné l'adoption des formes analogiques, et applique les mêmes explications également aux relations régnant dans les mots soumis à la variation de degré. — Par contre, dans l'illatif pluriel, le comitatif pluriel et l'essif pluriel, la base donnée par les mots non soumis à la variation de degré a manqué. L'état actuel s'explique par le fait que les relations régnant dans le partitif et le génitif pluriel des mots soumis à la variation de degré ont eu la tendance de se projeter tels quels aussi dans l'illatif pluriel, le comitatif pluriel et l'essif pluriel.

TERHO ITKONEN